Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 30 (10627) | 1978 чылдың февраль 4, суббота | 1925 чылда үнделеттинген | Өртээ 2 кеп.

Эш Ф. Д. Кулаковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партиянын болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавылазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр алдан харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, СЭКП ТК-ның секретары эш Федор Давыдович Кулаковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр болгаш ону Ленин орден база «Кадыыр болгаш Маска» алтын медаль-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва. Кремль

1978 чылдың февраль 3.

Эш Фёдор Давыдович КУЛАКОВКА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партиянын болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы, Силерниң алдан харлаан хүнүңер таварыштыр Силерге изиг байыр чедирип тур.

Силер партия болгаш күрүне ажылының бүгү-ле албан хүлээлгелериниге турган бодунарың күжүңнери болгаш дуржулганарны коммунистиг тургузуушкунуун хереэнге, марксизм-ленинизмниң өңдүр улуг идеалдарынга кызыгаар чок бараан болдуруп келген силер.

Эргим Федор Давыдович, үр чылдарда чурттаарыларны, чаагай кадыкшылды, партиянын болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш моон соңгаар-даа үре-түнелдиг ажылдаарыңарны Силерге чүректиң ханызыдан күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП-НИҢ XXV СЬЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ПРОПАГАНДИСТИҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

«Пропагандист кижи болганымда, партиянып эн чугула шиитпирлериниң чүүл бүрүзүн, одуруг бүрүзүн бодумнуң дыннакчыларымнын чүректеринге чедирерин, оларнын алган билиглерин практиктиг ажыл-херектер болдурарын бодумнуң сорулгам кылдыр көрүп турар мен» Ол сөстерни Минскиге чоокта чаа пропагандистерниң республика слёдунга «Полимер» каттыжышкынның цех начальниги Е. А. Панютин чугаалаан. Ынчаарга ол сөстерни марксисчи-ленинчи теорияны болгаш партиянын политиказын, ажылчы чоннарның идейлиг болгаш мөзүшынар кижизидилгезин, экономиктиг өөредилгезин пропагандаларының хүндүлүг болгаш харыысалгалыг херээнге хамаарылгалыг кижилерниң хөй-хөйү база ынчалдыр чугаалаар долу барымдаалыг.

Партийжи пропагандист бистин идеологтуг ажылыыска кол кижилерниң бирээзи болуп келген болгаш болуп артар-даа. Ынчангаш оон күжениишкиннери, оон калбак билиглиг болгаш мергежили, дыннакчыларның сонуургалын хайныктырып, бодунун билиглерин болгаш бодунун коммунистиг ханы бүзүрелин оларга дамчыдып билири совет кижилериниң медерелдиг чоруунун болгаш культуразының, хамааты харыысалгазының деннелин дыка бедидип, СЭКП-ниң XXV съездизинин шиитпирлерин чеднишкиниг боттандырарынга идиг берип турар.

«Кижини ниитилелдиг бедик сорулгаларынче чүткүлге, идейлиг бүзүрелге, күш-ажылды ёзулуг чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге кижизидери — эн-не бирги чергелиг сорулгаларның бирээзи— деп, «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетенин депшилгези» деп илеткелинге эш Л. И. Брежнев демдеглээн. — Коммунизм дээш демиселдиң кончуг чугула фронтузу ында болур, ынчангаш экономиктиг тургузуушкунуун чорудулгазы-даа, чурттун социал-политиктиг хөгжүлдези-даа ол фронтуга бистин тиилелгелеривистен улам-на хамаарылгалыг болур».

Ынчаарга ол аажок чугула сорулга бөгүн канчаар күүсеттинип турарыл? Пропагандисчи ажылдың бедик дээштиниң дугайын херечилеп турар мун-мун чижектерни практика берип турар. «СЭКП-ниң XXV съездизинин шиитпирлериниге дүүштүр партия өөредилгезинин сорулгаларынын дугайында» Төп Комитеттиң доктаалын боттандырбышаан, идеологтуг фронтунуң активчилери политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин үезинде дыннакчыларын чедип алган билиглери оларнын үзелиниң чарылбас кезээ болзун, кижи бүрүзүниге идеякейлиг, амыдыралчы турушту, хөй-ниитичи хүлээлгени медерелдиг ёзу-биле көөрүнге чанчыктырзын, күш-ажылга чогаадыкчы дилеп тывыышкынарже хандыкшытсын дээш хөй чүүлдерни кылып турар.

Чижек кылдыр чуртта калбак сураглыг «Московский электроламповый завод» каттыжышкынны ап болур. Пропагандистерниң идеякейлиг дузазы болгаш деткимчезибиле анаа чүгле эрткен чылын безин 1952 уткуштур ниитилелдиг, 4243 хууда социалистиг хүлээлгелерни, камналганын 734 хууда счёттарын ажылдап кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукциянын шынарын экижидер, материалдарны болгаш чартык фабрикаттарны кампаар дээш шимчээшкинде каттыжышкынның ажылдакчы бүрүзү херек кырында киржип турар. Өөредилгениң амыдырал-биле чарылбас холбаазының, найысылалдың партия организациязында: «Пропагандистерниң билиин, идейлиг бүзүрелин, организакчы талантызын—беш чылга бараан болдурар!» деп шылгаттынган лозунгуун төлептиг боттаныышкынының үлегер-чижээ ол-дур.

Амгы өөредилге чылы идеологтуг фронтунуң активчилериниң чогаадыкчы инициативазынга оиза таарышкан аргаларны тургузуп турар байдалдарга эртип турар. Советтер чуртунуң чаа Конституциязы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының база Улуг Октябрьниң 60 чылынга тураскаткан байырлыг хуралдың материалдары, партия Төп Комитединиң декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы, эш Л. И. Брежневтиң илеткелдери, чугаалары болгаш чүүлдери ниитилелдиң улам ынайгы социал-экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдезинин, массаларның коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле XXV съездиниң көдүрген кол сорулгаларын боттандырарының оруктарын тодарадып турар шак ындыг программа болур чугула документилер кылдыр бистин амыдыралывыста кіргеи. Ол документилерниң аажок ханы уткалының болгаш чогаадыкчы бүдүжүнүн күштүүн, революсчу мөзүлүүн болгаш күчүлүг тургузукчу көдүрлүүшкүнүүн кижи бүрүзүнүн медерелиниге чедирери, оларны күш-ажылчы чаа-чаа чеднишкиннерни чедип алырынга сорук киириқчи идиглиг чүүл болдурары—пропагандистерниң хүлээлгези.

Чеднишкиниң чедип чыр төлээде, школаларның, политбөлгүмнерниң болгаш теоретиктиг семинарларның удуртукчулары кичээлдер эрттиреринин идеякейлиг аргаларын дидим шингээдип алыры, дыннакчыларны политиктиг бот-өөредилгеге, ниитилел болуушкуннарын болгаш хөгжүлдезин, коллективтиң мурнунда салдынган сорулгаларны чогаадыкчы ёзу-биле угаазылап билириниге кижизидери чугула. Практиктиг онаалдаларны, рефераттарны коллективтиг чугаалажыры, тодаргай байдалдарны анализтээри— бо бүгү чүүлдер ёзу барымдаалаашкыны эвес, харын чарышка дилеп тывыышкынга идиг беришкини, күш-ажылдың бедик шынарынче болгаш ажыктыг болурунче угланыышкын, ажыл-херекти ээ болур ёзу-биле көөрү-дүр. Ажыл-агыйжы эвес чоруктарын болгаш консерватизмни, бюрократизмни, амыдыралды хуузунда ажык сүрер олчааргак сеткилбиле көөр чоруктарының илерээшкиннерин, аргалаашкынны болгаш худаннаар чоруктарны, социал азырадыкчы хөөннерни, империалистиг болгаш ревизионистиг пропаганданың хоозун чулчуруушкуннарын база хоп-нүүлдерин шуут эптеш чок көөрүнге идейлиг болгаш мөзү-шынар салдарының янзы-бүрү чепсектериниң дуазы-биле кижилерни кижизидери эргежок чугула.

Ол бүгү чүүлдер өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деннелин болгаш шынарын улам ынай бедидерии, теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелли бүгү хемчег-биле сайзырангайжыдаары негеп турар. Партия комитеттери, политиктиг чырыдыышкын бажыңнары болгаш кабинеттери, экономиктиг өөредилге талазы-биле чөвүлелдер үре-түнелдиг ажылдаар төлээде, кичээлдер удуртукчуларынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээр хүлээлгелиг. Доктаамал ажылдаар семинарлар пропагандисчи мергежилдин ёзулуг школазы болган турар ужурлуг. Дуржулганы боттуг солчурун таарыштыр тургузар, техниктиг херекселдерни, көскү пособиелерни чогумчалыг ажыглаар арганы бээр чангыс аай информация-пропаганда төптерин тургузарының практиказын бүгү-талалыг деткиири чугула.

Баштайгы марксисчи бөлгүмнерден, ленинчи партиянын төрүттүнгеи үезинден бээр-ле пропагандист деп бедик атты чон ынакынл болгаш хүндүткел-биле көөр апарган. Ол эң чугула партийжи даалганы бөгүн бүзүрээн кижилер ону төлептиг күүсетсин! Беш чылдың үшкү чылында шалыпчы ажыл-ишче, коммунистиг тургузуушкунуун өндүр улуг хереэнге чаа-чаа чеднишкиннерже сөзү болгаш ажыл-хереэ-биле олар кижилерни сорук киирип турзун!

(«ПРАВДАНЫҢ» ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ШЫНАРЛЫГ СЕПТЭЭР

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында техника септелгези шалыпкын чоруп турар. Соолгу медээ ёзугаар районда ниитиал-биле 95 трактор, 27 комбайн, 42 автомашина, 105 андазын, 157 сеялка болгаш оске-даа хөй көдээ ажыл-агый машиналары септеттинген.

Районнуң механизаторлары септелгени шынарлыг чорудар дээш социалистиг чарышты калбартыышаан, бир дугаарынга хөрээн болбаазырадыр болгаш часкы тарылга чорудар техникаларын септелгезинге кол кичээнгейин угландырып турар.

Соолгу медээ ёзугаар «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Найырал» совхозтарда септелгенин темпиин бедик боор турар. «УТКА 25 чылы» совхозта септеге чогуур 35 трактورнуң 27-зи, 10 комбайнларның шуутузу, септеге чогуур сеялкаларның, андазынларның шуутузу септеттинген. «Улуг-Хая» совхозта септеге чогуур 47 тракторнуң 47-зи септеттинген, а «Найырал» совхозта септеге чогуур 36 тракторнуң 28-зи, Жданов аттыг совхозта 25 тракторнуң чүгле сеян септелгеден үнген. «Ак-Туруг», совхозта 33 тракторнуң 10 ажыы септеттинген, бо чугула ажыл хөжүдүн турар.

Районнуң бүгү ажыл-агыйларында 418 тракторлар бар болза, оларның 236-зы септелге чокка ажылдан шыдаар, а 203 тракторга септеге кылыры негеттинип турар. Ол санны алды совхозка үлептерге, бир ажыл-агыйга ортумаа-биле 31—32 трактор онавыыр. Ынчангаш септеге чогуур техниканы хуусаазында, эки шынарлыг кылдыр септеп алырының бүгү аргалары бар. Чүгле совхоз бүрүзүнге зараа чаштырар болгаш хорааш болбаазырадыр дериг-херекселдерни септээр комплекстиг бригаларны эң дээре механизаторлардан, слесарьлардан, эдикчи-мастерлерден тургузары, септелгени шуулгак арга-биле чорудары негеттинип турар. Ол чорук септелгенин хуусаазын кызымар болгаш шынарын экижидер арганы бээр дээрин ажыл-агыйларның дуржулганы көргүзүп турар.

Септелгенин чоруп турарында хөжүдаашкын чок деп болбас. «Куш-ажылдың хостуу» совхозта 27 тракторнуң 12-зи, 12 комбайнның 5-и, 9 андазының 3-ү, 28 сеялканың 15-и, 33 культиваторнуң 15-и септеттинген. Ылаңгыя септелге ажылдары Жданов аттыг совхоз биле «Ак-Туруг» совхозтарда хөжүдан чоруп турар. Ону үк ажыл-агыйларда артык кезектерниң чедишпези-биле тайылбырлап турар, ындыг турбуже, районнуң кайы-даа ажыл-агыйында үндүр бижиттинген машинатехникадан бүгү-ле ап болур кезектерни четпес ажыглаар ажы артык кезектерни кам-хайыра чок чарыгдаар, тотчеглээр чоруктар ам-даа бар. Үреэген кезектерни катап тургузар ажыл мастерскаларда четпес организастаттынган. Оон үкүн чүгле «Сельхозтехника» салбырынче корун алгаш орар чоруктан септелге ооскүмнап турар.

Септелгенин шынарын экижидери дээргеле машиналарның ажылдаар хуусаазын узадыры, ындыг болгарда, келир чылын эвээш эвес механизаторлар септелге ажылдан хостуг болур ужурлуг.

Т. МАРТАП-ООЛ.

ЧЫЛДЫҢ ЭГЕЗИНДЕН БЕДИК ТЕМП

Өнгу беш чылдың үшкү чылын коммунист Чүдүм-оол Чылбай-оолович Донгак удуртқан комплекстиг бригада чеднишкиниг эгелээн. Бо коллектив январьның планын алды хонук эрте күүседип, 1500 рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын планга немей кылган. Ол чеднишкиннери дээш бо бригада «Кызыл тудуг» эргелелиниң эки бригадаларының санынга кирген.

— Ол күш-ажылчы тиилелгелериниң чажыды чүдел?—деп, бригадирден айтырдывыс.

— Ажылчыннарның мергежилин болган билиин бедиерінче кол кичээнгейин угландырып турар бис. Дагдыныышкынның роль база улуг болгай, ону база күштелдирдивис. Бо бүгү-биле чергелештир, планыг онаалдаларны болгаш хүлээлгелерни чеднишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткан бис —деп, ол харылады.

Дуржулгалыг тудугжунуң удуртқан бо бригадазы дөрт звенога хуваатты́нган. Олар шупту «Ажылчын магадыларга ажыктыг чорук болгаш шынар» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар. Ынчангаш звено бүрүзү тудуг-монтаж ажылдарының планын бүрүн күүседир, кылдынган ажылдың бедик шынарын чедип алыр дээш демиселди күштелдирген.

Бригаданың звеноларының аразында калбарган чарышка Тенек-оол Түлүш удуртқан коллектив мурнан турар. Бо звено соолгу үеде үрей-кылыышкын чок ажылдап, бедик көргүзүглер дээш эрткен айның түнели-биле шилчиир вымпелди чаалап алган.

Бригаданың бо чылды эгелээн күш-ажылчы темпизин ёзугаар алырга, өнгу беш чылдың үшкү чылының планыг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээн сорулгазын чеднишкиниг күүседир дээрге идегел улуг.

А. ЗАЙЦЕВ.

ЧУРУКТА: бригадада эң шалыпчы звенонуң удуртқучузу Т. Түлүш (солагай талазында), тудугжулар А. Деге болгаш Б. Моңгуш.

Авторнуң фотозу.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

№ 48 тудуг эргелелиниде дуржулгалыг бригадир-дагдыныкчы Р. Ф. Григоровичке удуртқан комсомолчу-аныктарының шеверлекчилер бригадазы юбилейлиг чылды күш-ажылчы чеднишкиннерлиг дооскан. Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын 101,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң онаалдазын 7,4 хуу ажыр күүсеткен.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда шеверлекчилер Л. Ф. Янчилина, А. М. Арбочакова, Ф. С. Ахметьянова, Л. П. Лапчан олар чоруп, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

«Тыва тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активинда хуралынга бригадир Раиса Григорович санал берген, бригаданың кежигүнери өнгу беш чылдың үшкү чылының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээн алганындан бээр бир чыл болган оонда күүседир бедиткен хүлээлгеин алганын дыннаткан. «Кызыл тудуг» эргелелиниде М. Д. Шиповалешонуң удуртқан бригадазының күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш моральдыг болгаш материалдыг харыысалга дугайында эгелээшкинин бригада деткээш, чаңгыс-даа ажыл шагы үспейн шалыпчы ажылдаарын шиитпирлээн. Шеверлел ажылдарын чүгле «Эки» демдеглиг дужаарын дугурушкан. Бригада 150 кг гипсти, 100 кг олифаны камнап алыр.

Амыы үеде бригада ажыглалга кирер ушиверсал магазинин шеверлел ажылдарын кылып турар. Бригаданың ажыл-ишчилери январь айның планын ажыр күүседиг.

С. КРАСНОПЕРОВ.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ АКШ-ТА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаалдар Совединиң Даштыкы Херектер талазы-биле комиссиязының даргазы, СЭКП ТК-ныың Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ныың секретары Б. Н. Пономаренко баштаткан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязынга уулуражыышкын кежээни америк-совет садыг-экономиктиг чөвүледдиң удуртулгазы ацаа февраль 1-де эрттирген. Уулуражыышкынга АКШ-тың хөрөнгитен бөлүктериниң көскү толээлекчилери, үлетүр эдериниң национал ассоциациязының, америк садыг палатазының, а ол ышкаш америк улуг компаниялариның удуртқучулары чорааннар. Ацаа ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин болган ССРЭ-ниң КПО-да доктаамал толээлекчизи О. А. Трояновский олурушканнар.

Совет делегацияга америк-совет садыг-экономиктиг чөвүледдиң күүскомунуң даргазы, «Пепсико» компаниянын директорлар чөвүлелиниң даргазы Д. Кендалл, электрон-саналга техниказының АКШ-та эң улуг будурукчузу «Интернэшнл бизнес мэшинс корпорейшн» фирманың директорлар чөвүлелиниң даргазы болган президентизи Ф. Кэри олар байыр чедиргеннер.

Деңгергеңиг болган кайызынга-даа ажыктыг чоруктуң үндезинниге совет-америк садыг-экономиктиг харылаалаларны хөгжүдери дээш, Совет Эвилели турушуп турар деп, Б. Н. Пономарев демдеглээн.

Совет-америк экономиктиг харылаалаларны хөгжүдери Совет Эвилели, бистиң удуртулгавыс болгаш СЭКП ТК-ныың Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев боду улуг ужур-дузалыг деп санаа турарын, ол чугаалаан. Совет Эвилели бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче, кайызынга-даа ажыктыг, деп эргелиг үндезиге харылаалаларны бүгү чурттар-биле, оон иштинде Каттышкан Штаттар-биле хөгжүдеринче быжыг угланыышкынны чорудуп турар. Ол чорук чүгле бистиң ийи чурттарывыстың эвес, харын бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүүшкек.

Чепсекти эңдере бүдүрери соксадыр дээш ССРЭ-ниң бүгү чүүлдерни кылып турарын, тайбыңны быжыглаарынче чүткүп турарын онзалап демдеглээн, тайбыңны болгаш делегейниң айыл чок чоруун хандырар айтырыглар талазы-биле Совет Эвилениң принципалдыг туружун делегациязының баштыңы тайылбырлаан.

Америк хөрөнгитен бөлүктериниң толээлекчилериниң Л. И. Брежневке, бүгү совет удуртулгага чүректиң ханызыдан байырны дамчыдып боорин совет делегациязының баштыңындан Д. Кендалл уулуражыышкынның төгүнүнде дилээн.

Ол-ла хүн АКШ-тың КПО-да доктаамал толээ чериге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязынга алдар болдурган хүлээн алыышкын болган.

НЬЮ-ЙОРК. Февраль 3. (СЭТА). ТК-ныың Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ныың секретары Б. Н. Пономарев АКШ-тың Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Г. Холл-биле болган партиянын национал даргазы Г. Уинстон-биле эдаа уулуражыкан. Беседа чылыг найыралдыг байдалга эрткен.

Дүүн Кызылга

ЧАА БАЖЫҢЧЕ

Бистиң республикавыстың найысылалы Кызыл хоорайда чаа-чаа тудуглар түүгүнүп, ажыглалга кирип турар.

Чоокта чаа «Тыва тудуг» трестиң тудуг организациялары найысылалдың дөртү микрорайонунда чаа чурттарга бажыңының тудуун кылып доосхан. Ону дүүн күрүне комиссиязы хүлээн алган болган чурттакчылар ынаар кежүн кирип эгелээн.

Чаа ажыглалга кирген түс оң квартиралыг № 10 бажыңче көжүп, бүгү тала-биле чаагайжыттынган чурттарга бажыңынга олурар аас-кежиктиг болган эштериниң аразында Ада-чурттун Улуг дайынынын киржикчизи А. Г. Будычев, хөрөөженнер эччизи О. Л. Махтарев, төөгү эртемниниң кандидаты Ч. Х. Маннай-оол, хөй уругларлыг педер А. Р. Андреева, К. С. Сандый болган өскелер-даа бар.

З. СЕДЕН-ХУУРАК.

ОРТУМАК ЗВЕНОНУҢ УДУРТУКЧУ ЗУН ӨӨРЕДИР

Совхозтарга бригадир, салбыр азы ферма эргелекчизи болуру харысалгалыг болгаш хүндүлүг ажыл. Ол хире улуг участок удуртукчузу бүдүрүлгениң технологизының нарын хөрөөн ыяк билир, идепкейлиг болгаш чогаадыкчы организаксыы болурундан аңгыда, партийжи сагыдга-чурумнуг, негелделиг болур ужурлуг. Бо чорук ажыл-агыйының ол чугула кезектерин тускай эртемниг кижи башкарган турарын кегел турар. Ол коллективтиң кижизидикчизи болур болгаш партийның, чазактың айтыышкынарын чедишкиниг-күүсеринче кижилерни мобилизаттаар хүлээлгелиг. Ол дугайын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Кодаа ажыл-агыйның специалистерин салбырлар, бригадалар, фермалар болгаш колхозтарда база совхозтарда бүдүрүлгениң ортумак звенозунуң болгаш өске-даа кезектериниң удуртукчулары кылдыр ажылче шилчиринге деткимче бөөр талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалында база өнзалап айытқан.

Ынчангаш ортумак звенонуң удуртукчуларын белеткээри, оларның билиг-мергежилин үргүлчү бедидери чугула сорулга болуп турар.

Сөөлгү үеде бо чугула ажылда чамдык бурунгазрлаашкын бар. Онгу беш чылдың баштайгы ийи чылында ажыл-агыйлар боттарының күсели-биле 53 кижини кодаа ажыл-агыйның дээди өөредилге черлеринче өөредип чоруткан. Ортумак өөредилге черлеринче чоруткан кижилериң саны 141 болган. Ол дээрге тоску беш чылды бүрүү-биле безин алырга турганындан ийи катап хөй болуп турар. Ындыг студентилериң хөй кезии өөредилгезин доозуп алгаш, торээн совхозтарынга кээп ажылдап турарлар. Ындыг болзажок чоруткан эштериң чамдык кезииниң белеткелиниң кошкаандан, өөредилге черлериниң чөптүг негелделеринге таарышпайн, өөредилгезин ара каапкаш, дедир чаныр кээп турар таварылгалар бары дүвүренчиг. Ажыл-агыйларның күсели-биле өөредилге черлериниң белеткел курстарынче улусту чорудары тургустунган байдалда чогумчалыг деп санап турар бис. Амгы үеде оларда 15 кижи өөренип турар, ындыг улустуң саның көвүдедири чугула. Өөредип чорулуп турар кижилериң аразында мурнакчыларның үлүү хөй болуру билдингир.

Ортумак звенонуң, ылангыя бригада, ферма удуртукчуларының эразында кодаа ажылагый талазы-биле эртеми чок, оон турҗук ортумак ниити билиг чок кижилер ам-даа хөй. Практиктерниң билиин бедидер төлээде, бот-өөредилге хевирин ажыглаза эки. Сөөлгү ийи чылда кодаа ажыл-агый институттарынга 131 кижи өөренип кирген. Бо чылын Красноярскиниң кодаа ажыл-агый институдунуң бот-өөредилге салбырынга 59 кижи киреранин шылгалдаларын дужалаан.

Өвүр, Кызыл, Улуг-Хем районнарның совхозтары эргкен чылын 1—5 кижини түс-түзүнде бот-өөредилге салбырларынга өөредири-биле чорудуп турда, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем болгаш Тожу районнардан чангыс-даа кижи үк өөредилгеге кирбээн. Кызылдың кодаа ажыл-агый техникумунда бо үеде совхозтардан келген 106 кижи бот-өөредилге-биле өөренип турар, оларның бежи бригадир, 21-и ортумак звенонун специализи. Бо дээрге ковчүг эвээш саннар-дыр.

Ортумак звенонуң специалистери болгаш удуртукчулары чедишпес, а практиктерниң саны хөй турда-ла, оларны өөредилгезинче дыка хөй совхозтар сагыш салбайн турар. Сөөлгү үш чылдарда «Тээли», «Мөгөн-Бүрен», «Барлык», «Хемчик», «Дөн-Терезин», «Кызыл тук», «Ак-Туруг», «Тере-Хөл», «Х Улуг хурал» болгаш өске-даа чамдык совхозтар чангыс-даа кижини бот-өөредилге салбырынче чорутпаан.

Совхозтарда ажылдап турар практиктерниң хөй кезии организакчылар. Ынчалза-даа ындыг эштер-биле ажылды хүн бүрү чорудары, оларның билиг-мергежилин бедидери негеттинип турар. Ажыл-агыйларның хөгжүлдези-биле катай, ортумак звенонуң кадрларының бүгү тала-биле эзулдезин чедип алыр ужурлуг бис.

Өөредилгениң, белеткелдиң база бир хевири болза, удуртукчу кадрларның курстары болур. Красноярскиниң кодаа ажыл-агый техникумунда бистин республикадан амгы үеде 45 кижи өөренип турар. Ортумак звенону бо чылын быжыглаар аргалар «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Коммунизм-че орук» болгаш өске-даа чамдык совхозтарда бар, оларның өөредип чоруткан элээн хөй кижизи бо чылын доозар. А Таңды, Каз-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарның оон маналр улузу чок, Бии-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнардан үүле 1-1 кижи өөренип турар.

Райкүүскомнарның кодаа ажыл-агый эргелелдери, совхозтарның удуртукчулары амдыгаштан ыелеп өөренир кижилерни тып, шилип алыр ужурлуг. Ортумак звенонуң кодаа ажыл-агый талазы-биле тускай эртем чок удуртукчуларын ынаар чорударынче кичээнгейни салыры чугула.

Кодаа ажыл-агый бүдүрүлгезин эргелеп-башкарарының школалары—кадрлар белеткээриниң база бир перспективтиг хевири. Красноярск крайда Рыбинскиниң кодаа ажыл-агый техникумун бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ортумак звенонун удуртукчу кадрларын өөредир школа кылдыр эде турган. Бистиң республика чылдын-на олче 50 кижини чорудар ужурлуг. Ынчалзада ажыл-агыйларның удуртукчулары салбырлар, фермалар эргелекчилери, бригадирлерни ынаар барык-ла өөредип чоруткан турар: сөөлгү ийи чыл иштинде ацаа үүле 5 кижи өөренип алган.

Бо чылдың январь айда райкүүскомнарның кодаа ажылагый эргелелдери ортумак звенону быжыглаар, оон кадрларын өөредир болгаш оларның билиг-мергежилин бедидер талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Озарның күүседезин чедип алыры амгы үеде кол сорулгаларлың биреэзи болур.

Г. МАШКОВСКИЙ,
Тыва АССР-ниң Кодаа ажылагый министерствозунуң кадрларны шилип алыр, белеткээр болгаш таарыштыр тургузар талазы-биле милдизиниң начальниги.

ШЫНАРНЫ БАШКАРАР

УКРАИН ССР. Львовтуң Октябрьның 50 чылы аттыг бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи онгу беш чылдың үшкү чылын «Бөгүн—дүүнгүзүнден дээре, даарта — бөгүнгүзүнден дээре ажылдаар» деп лозун-биле эгелээннер. Ол коллектив онгу беш чылдың үш чыл планын октябрь 7-ге чедир күүседир деп хүлээнген.

Фототелеграф техниказын болгаш үннүг телеграф техниказын ажылдап болгаш бүдүрүп үндүрер адырын мурнакчы бүдүрүлгези болур ол каттыжыышкын бодунуң продукциязының 80 хуузун күрүненин Шынар демдээ-биле үндүрүп турар.

Бедик көргүзүглери дээш ол каттыжыышкын ССРЭ-ниң Улус ажылагыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң чеди диплому-биле шаннаткан.

Ол бүдүрүлгеде продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын ажылдап кылган болгаш чедишкиннин-биле боттандырып чорудуп турар. Амгы үеде ол системаны электроннуг саналга машиназының дузазы-биле автоматчыдылгаже шилчидер талазы-биле ажылды чоруда берген.

Бүдүрүлгеде продукцияны үүле баштайгы көргүзүг-биле дужаар дээш социалистиг чарышты калбартып чоруткан. Ол бүдүрүлгеде шынарның 700 ажыг тергиннери, 50 бригадалары болгаш шынарның 60 постулары ажылдап турар.

ЧУРУКТА: эптелге конвейериниң коллективиниң бот контрольда ажылдап турары.

В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ЧИЗЕЗИНГЕ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар 1979 чылдың январьда чурттакчы чонунуң Бүгү-эвилел чизезин чорудары көрүнген. ССРЭ-ниң чурттакчы чонунуң чизе-бүрүткелин оон-биле ам алды дугаар чорудары ол болур. ССРЭ-ниң чурттакчы чонунуң чизе-бүрүткелин моон мурнунда 1920, 1926, 1939, 1959, 1970 чылдарда чоруткан.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чонунуң чизезин чурттун девискээринде чурттан турар кижилериниң шын саның, оларның девискээр аайы-биле таарыштыр тургустунганын, оон социал-экономиктиг, национал тургузуун, эртем-билиниң деңнелин болгаш чурттун амыдыралында сөөлгү чылдарда болгулаан өскерилгелерни тодаралыр сорулгалыг чорудуп турар.

Статистика органнары статистиканың амгы көргүзүглериниг даянып, чурттун чурттакчы чонунуң саның, девискээр аайы-биле таарыштыр тургусканын чылдың-на хынаан, тодаралып турар. Ол саналгыларны чорударда ХБАБ-де бар документилерни барымдаалан, төрүттүнген, өлген кижилерниң саның болгаш чеже хамааты чурттан турар чёриаден үндүр бижиткеш, чаа черле турум кирер бижилгелиг чурттай бергенин тодаралыр. Шак ындыг байдалыг чоруткан саналгыларны чамдыкта күзелчиг түүнелдер бербес. Оон үүле чурттакчы чонунуң эр, хөрөөженин, азы-харын, эртем-билиин тодаралып ап болур. Чурттакчы чонунуң саныныг, национал тургузуунуң, төрөөн дылының, эртем-билиниң, ажылдап турар черинин, өг-бүлезиниң байдалының дугайында тодаргай сан-түүнү үүле чонунуң Бүгү-эвилел чизезин бөөр.

Чурттакчы чонунуң саны, тургузуу дүргенч-биле өскерлип, чаартынып турар. Чижээ, 1975 чылда ССРЭ-ниң чурттакчы чону минутада 4 кижиге көвүдеп, азы хонукта 6 муң кижи немежип турган. 7 муң ажыг эр, хөрөөжен кижилер бадылаачыл, өг-буле тудуп турган. Мун-мун кижилер бир черде өске черже көжүп, ыка хой кижи кандыг-бир чылдаанныг бир ажылдан өскезиче шилчип турар. Шак ындыг байдал турда, амгы үеде бар сак-түн-биле чонуң чизезин чорудун, кижилериң саның шын тодарадыры берге, чамдык карыыкак саннар-даа үнүп болур. Чурттун чурттакчы чонунга чангыс хүн, чангыс ай планныг айтырыг хевирлиг чоруткан чизе-бүрүткелин чурттакчы чонунуң саның көнчүг шын тургузар.

Чурттакчы чонунуң Бүгү-эвилел чизезин чорудары—статистика талазы-биле улуг ажылдарның биреэзи. ССРЭ-ге чурттакчы чонунуң чизезин чорудары политика болган улус ажыл-агый талазы-биле улуг ужур-уткалыг. 1979 чылда бистиң чүрттувуска чорудар деп турарывыс чурттакчы чонунуң чизе-бүрүткелин чонунуң саң-түүнүнүң талазы-биле болган өске-даа айтырыгларга эвне шын, тодаргай харыыны бөөр. Чурттакчы чонунуң эр, хөрөөженинин, хар-азынының, өг-бүлезиниң байдалының, национал тургузуунуң, дылының, эртем-билиниң талазы-биле бүгү талалыг медээлерни оон алыр апаар бис. Чурттакчы чонунуң чизезин чоруткаш, алган тодаргай саналгыларны чурттун улус ажыл-агый планнарын тургузарынга, өөредилге черлериниң, эмнелгү-профилактиктиг, культура-чырыдыышкын албан черлериниң, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң четкизин үлам ынай калбартырынга ажыглаар. Аңаа үндезилеп, чурттакчы чонунуң улус ажыл-агыйының адырлагынга, бүдүрүлгениң янзы-бүрү хевирлеринге, хөй-ниити болуктерге, хоорай, кодаа болгаш девискээр талазы-биле таарыштыр тургустунганын, оон социал-экономиктиг, национал тургузуун, эртем-билиниң деңнелин болгаш чурттун амыдыралында сөөлгү чылдарда болгулаан өскерилгелерни тодаралыр сорулгалыг чорудуп турар.

Статистика органнары статистиканың амгы көргүзүглериниг даянып, чурттун чурттакчы чонунуң саның, девискээр аайы-биле таарыштыр тургусканын чылдың-на хынаан, тодаралып турар. Ол саналгыларны чорударда ХБАБ-де бар документилерни барымдаалан, төрөттүнген, өлген кижилериниң саның болгаш чеже хамааты чурттан турар чёриаден үндүр бижиткеш, чаа черле турум кирер бижилгелиг чурттай бергенин тодаралыр. Шак ындыг байдалыг чоруткан саналгыларны чамдыкта күзелчиг түүнелдер бербес. Оон үүле чурттакчы чонунуң эр, хөрөөженин, азы-харын, эртем-билиин тодаралып ап болур. Чурттакчы чонунуң саныныг, национал тургузуунуң, төрөөн дылының, эртем-билиниң, ажылдап турар черинин, өг-бүлезиниң байдалының дугайында тодаргай сан-түүнү үүле чонунуң Бүгү-эвилел чизезин бөөр.

Чурттакчы чонунуң саны, тургузуу дүргенч-биле өскерлип, чаартынып турар. Чижээ, 1975 чылда ССРЭ-ниң чурттакчы чону минутада 4 кижиге көвүдеп, азы хонукта 6 муң кижи немежип турган. 7 муң ажыг эр, хөрөөжен кижилер бадылаачыл, өг-буле тудуп турган. Мун-мун кижилер бир черде өске черже көжүп, ыка хой кижи кандыг-бир чылдаанныг бир ажылдан өскезиче шилчип турар. Шак ындыг байдал турда, амгы үеде бар сак-түн-биле чонуң чизезин чорудун, кижилериң саның шын тодарадыры берге, чамдык карыыкак саннар-даа үнүп болур. Чурттун чурттакчы чонунга чангыс хүн, чангыс ай планныг айтырыг хевирлиг чоруткан чизе-бүрүткелин чурттакчы чонунуң саның көнчүг шын тургузар.

Чурттакчы чонунуң Бүгү-эвилел чизезин чорудары—статистика талазы-биле улуг ажылдарның биреэзи. ССРЭ-ге чурттакчы чонунуң чизезин чорудары политика болган улус ажыл-агый талазы-биле улуг ужур-уткалыг. 1979 чылда бистиң чүрттувуска чорудар деп турарывыс чурттакчы чонунуң чизе-бүрүткелин чонунуң саң-түүнүнүң талазы-биле болган өске-даа айтырыгларга эвне шын, тодаргай харыыны бөөр. Чурттакчы чонунуң эр, хөрөөженинин, хар-азынының, өг-бүлезиниң байдалының, национал тургузуунуң, дылының,

М. ОНДАР.
Статистика эргелелиниң чурттакчы чонунуң чизезиниң талазы-биле начальнигиниң орааныкчызы.

ХОЙЖУ КОДАННАРДА

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжу бригадаларында хой оолдаашкыны түлүктеп турар. Онгу беш чылдың үшкү чылында хойжулар малдың чаш төлүн бүрүп менди адырын хүлээнген.

Бо чымыштыг ажылдың үеэнде хойжуларның ынаныштыг дузалакчылары сакманчиктер болуп турар. Амгы үеде хою оолдан эгелээн кодаларда 60 ажыг сакманчик ажылдап турар. Хойжуларның болгаш сакманчиктериниг демниг күш-ажылының ачылында амдыысында барык-ла 5000 хире чаш хураган онча-менди доругуп турар.

В. ҮЗЕК.

* * *

«Мурнакчы» совхозтуң дирекциязы, парткому мал кыштаглаашкының организастыг эрттирериниң бүгү хемчеглерни баш удур ап чоруткан. Совхозта мал ажылының тускай эртемниглериниг дугайында, бүдүрүлгениң өске-даа кезектериниң ажылчыныңары хойжу бригадаларны шефке алган. Чижээ, совхозтуң машина-трактор мастерскаязының тускай эртемниглери, механизаторлары Чангыс-Теректиг № 1 болгаш Балырыктыг № 3 хойжу бригадаларынга дузалажып, чаш хураганнарны ажаажып, кажаа-хораанын иштин аштажып, чем сөөртүүнге болгаш өске-даа ажылдарга киржин турар. Ылангыя олар кажааларда хойларның чулдунган дүгүн чыын турган, тонна ажыг дүктү дузаалаан.

К. АРБАЙ-ООЛ.

БЕРГЕГЕ ШЫЛГАТТЫНАР

Ниитиниң малының баш санын өстүрүнге, оон продуктуузун көвүдедиринге болдунар аргаларны хереглеп, доктаамал хайгаарал салып, улуг күженишкинин үндүрбүшаан, мал ажылынга боттарының биче эвес үлүг-хуузун киирин турар дуржулгалыг малчыннар Чөөл-Хемчик районда хой. Эрткен юбилейлиг чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кириишкеш, алган хүлээлгезин эрестиг күүседип, эки көргүзүгүү «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа сазбырында инек кадарчылы, улус депутаттарының район Советинин депутады коммунист Бак-кыс-оол Чигжитсевич Монгуш чедип ап, районуң кодаа ажыл-агый мурнакчыларының одуруунда киргеп.

Эрткен күш-ажылчы он беш чылдарының мурнунда Бак-кыс-оол Монгуш ада-иезинин ажылынга дузалажып, мал кадарарынга, оны ажаатежээринге, сиген иезин белеткээринге, өске-даа ажылдарга өөренип, күш-ажылга чаңчыгын дадыкап. Оон адазы Чигжитей Монгуш совхозтуң хоочун малчыны чораан. 1962 чылда өг-бүлезиниң үзүн Кошкен-Уруг Шангыр-ооловна-биле ол бода малдың аныяк коданын хүлээп алган. Бода мал кадарын, ажаан-телээр харысалгалыг иштен аныяк малчын өг-бүле салдыынайн, ам он алды чылдың иүүрүнче шилчээн.

Аныяк бода мал кодаанын малдаваш, төрүүрүнге чедер онча-менди ажаан, торээн инектерни бызаазындан тускайлаан, Кара-Чыраа сүт-бараан фермазынга дужаан, бызаалары боттарынга арттырган, чогуур хуусаада доруктуруп турар. Бак-кыс-оол, Кошкен-Уруг Монгуштар малдың одар-белчиирин, кадат-ажаалгазын чыл бүрүүнүн дөрт эзлчиинде шаг-үеинин иинг, соок байдалдарынга таарыштыр чорудуп турар.

— Малчын ишке чедин алган дуржулганарны сонуургадын көрүнерем, Чигжитсевич?

Оңзагай дуржулгам чок дээр байдалдыг олура, оон чугаалааны:

— Чылдың кайы-даа үеэнде малды эки хайгааралга албайн, бичии-ле сулааараар болза малчын кижиге, оон ажааган коданынга бергедөшкин чайлаш чок таваржыр. Малчыннаан ажылывыстың эге чылдарында кандыг берге уржуктарга бистер таварышпаан дээр. Бода мал кодаанын малдаан үеленирестиг дуруузунда агаар-бойдузу эң берге чылдар, кыштар, частарга таваржын турузуусса-даа, аңаа үндараайын, шиитпиранг, быжыг туруштуг ажылдан кеадивис. Ынчалзаажок кодаа караажа-когарад болуп-даа турду. Ол дээш чемеин-даа дыңнаап эрткен чүве. Мал аныяларга берге ужуралдар болгулаары, караажа-когаралдың үнери албан дээр чамдык кижилерде ындыг хөөннер бар. Ол шыина шуут дүүшпес. Бүгү байдалы-биле таарычалыг ажаалдалыг, доктаамал хайгааралдыг кодаа онча-менди, семис күштүг, чаш төлү боткур, доругуучал, продуктуулуу бедик болур. Мал ажылынга шак ындыг хамаарылгалыг ажылдан турар мен. Чүгле мен дээримге таарыштпас, оом эзэн Кошкен-Уруг Шангыр-ооловнаның күш-ажылын катай үнелеп, чугаалаар ужурлуг мен.

Малды чидириг чокка менди кадарын ажаары, семис күүт болдурары дээрге, аңаа ак сеткилдиг хамаарылга деп бодаар мен. Мал ажылынга харысалганы кошкадыр болза утуурганы оо. Ылаңгыя бода малды чайгы иинг, ымыраасаактиг үеде кадарын кадагаларры эң берге. Чамдыкта шыраага-даа чайлаш турдувус. Кончүг иинде инекти одаже аңбадыг сүрер-даа болза олар оттавас, ханын ийи-чаңгыстан тарай маңнажып, шаашкактаарлар. Оон үржүү-биле олар чидип, форга алыын болур. Оларны дилеп тыныры баа бергедөр. Иректи эртен эрте сериинде одарладыр, иинг өөүнде серинин деңзеңиг аргаэзин иинтинге дыштандырыр, оон баа катап одарладыр. Мен шыраар ажылдан турар мен.

Аныын малчынның ажылынын дуржулгазы солун. Оон чайлаа дээрге тергинин серинин Сүт-Хөл өөжүнүң Чайлаг-Өзеп. Аңаа одарладып, хүн бүрүде чаа-чаа чүм одарларга чедирин турар. Чаңын кодаанын кажаалаас, ханын одарынга бедин хондуруп турар.

— Чайын, күзүн, чазын чылыгда кажаанын хереэ чүү деп. Чадагай черге тургузаарга ажыктыг, малга дыш. Инектерни кажаалаарга олар даңкыжан ышкамнаар, бот-боттарын үскүлежир, чаашкын чаарга, кажаа ишти малгаштаар. Аал кодаанының чаңы арыг-сиилиг черге, чамдыкта одарга маган хондурары чугула — деп, Б. Монгуш чугаалады.

— Дуржулгалыг малчыннар Бак-кыс-оол, Кошкен-Уруг Монгуштар ам Ак шыныазында Оваа-Дөн деп черде кыштаалаан. 135 баш дунгуш кодаа малдан, оларның ажаалдазын ажиждин турар. Торүүр кодаанын казахтың эзткар уусаалыг будуруку-үлүрби-биле эдерештирген. Коданы чартдан эгелен бызаалаар. Кыцкы турлаанда бодунуң кужу-биле белеткен алганы 28 тонна сигении, оон ацгыда саваң болгаш кок-суланы сөөртүп алган. Кужу кошкан инектерни тускайлаащ, азыран турар. Дус, сүт-биле хандырылгалыг. Мал эмчилери, зоотехниктер-биле харылаалыг ажылдан турар. Малды эмнээриниң бодуун аргазынга олар кайызы-даа өөренип алган, ааваан малга фельдшер дузазын чедирип турар.

1977 чылды малчын күш-ажылчы чедишкиниг доосканг. Торүүр 100 инекке оналштыр 85 бызааны доруктурган болгаш малдаан кодаанының күш-дедгелдези ортумактан өрү болган. Онгу беш чылдың шалынчы үшкү чылында быжыглаан коданынга таарымчалыг ажаалданы хандырып турган, торүүр 100 инектен-не 85 бызааны алырын, 25 тонна сигении белеткээрин, инектерниң күш-деңгелдезин ортумактан кудулаттаазын хүлээнген.

— Амгы үеде кодаа ажылагыйны үүрлек байдалга тургузуп турган, оон хой продукция алыры болдунмак. Мал ажылын специализаттаар болгаш концентрастаарынга эң чугула үүүе— оон баазазын тургузары болур. Бистиң совхозта малды моонцен тургузарының баштайгы базымнары эгелээн. Ол ажылга мен база идепкейлиг кирген, бодумнуң салыышкынымны киирер дээш ажылдаар мен— деп, Бак-кыс-оол Монгуш сеткилиниң оорушкузун, ажылга тура-соруктуун илергейледи.

М. СЕВЕН.

Беш чылдың кижилери

МӨҢГҮННҮГДЕ

Республиканың өзүү ажылагыйларында ышкаш, Тес-Хем районуң «Чодураа» совхозунуң кодаа бүрүзүнде чымыштыг ажыл-ны хайныышкынныг чорун турар. Хой оолдан эгелээн.

Совхозтуң мурнакчы малчыннарының биреэзи, Чыргалаңды кодаа Советтиң депутады Бөмбүрек Хөөрзекович Соянның ажыл-ажаан маңаа бижикседим. Малчынның аалы Мөңгүннүгде кыштап турар.

Кыштагда мал чеми четчири-биле соөртүшкен. Малдың кажаа-хораазы чылыг, арыгсилиг. Торээн хойларның күш-шыдалы эки, чаа төрүттүнген чаш төл онча-менди доругуп турар. Кыштаглаашкынны үре-түүнелдиг эрттирери-биле малчыннар белеткелди бүгү талалыг, хынамчалыг чоруткан. Кежээ, кызымак малчыннарның кодаанда бо хүннерде чүс дөртен ажыг хой торээн. Оларның чаш төлү шупту онча-менди.

Бөмбүрек Хөөрзекович оонун хөрөөжен эзэн Сенденмаа Соян-биле чээрби чыл ажыг малчыннаан. Бо үениң иштинде олар хой кодаа малды азыран өстүрген. Аңаа хоочун малчыннар чөгаарланып чоруурлар. Оларның оглу Сергей Соян ада-иезинин соон салган, хойжу болган. Ол бо чылын ада-иезинде дузалакчы кадарчылан турар. С. Соян амдан эгелеп хойжунуң ажылының чажыттарын билип, эрескежээн-биле улуг кадарчының, эш-оорунуң-даа мактал, хүндүткелин чедип алган. Хоочун хойжу Б. Соян мал ажылынга оглунуң болгаш өскедаа аныяктарның сонуургалын, кодуруп, оларның дагдынныкчызы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, байлак аргадуржулгазын оларга даамчыдын берип турар. Деңнигде ажыл-ныг үре-түүнелдиг болур дээри-ле шын. Ынчангаш хойжу адашкыларның ажылының чедишкиннери-даа ында.

Мөңгүннүгде хойжунуң кодаында бо хүннерде ажыл кажаптызындан хайныышкынныг. Бөмбүрек Хөөрзекович СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның совет улуска Чагаазының юмчуп танышкаш, дараазында социалистиг хүлээлгени алган: **төрүүр чүс хойдан 105 хураганны камгалап ап, хойдан-на 3 кг дүктү алыр. 25 тонна сигении, 15 тонна одекти белеткеп алыр. Келир чылдың кыштаглаашкынына белеткел ажылдарын октябрь 1-де бүрүн доозар.** Б. Соян аныяк хойжу Н. Доржуну социалистиг чарышка кыйырган. Н. Доржу хоочун хойжу-биле күш-ажылга чаржып, оон ажылының арга-дуржулгазын шингээдин ап келгеп, кылган хөрөөнге оон харысалгазы улам бедөөн. Ынчангаш ол чарыштыг хойжузундан чыдып калбас дээш шудургу ажылдан турар.

Мурнакчы малчын бодунга алган хүлээлгезин чедишкиниг күүседир дээрзинге бүүрелдиг.

М. ТИРЧИН.

Четтигип турар

Ниитиниң малын кадарын кадагалаары — харысалгалыг болган эң-не чымыштыг ажылдарының биреэзи дээрзин Иргит Чамый эки билир. Малчын болур күзелин ол 1965 чылда илереткен. Удуртур ажылдакчылар оон саналын иинг-биле деткээн. Иргит Чамый оон эгелээш-ле, бо хүннерге чедир «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң хойжузээ болуп, чедишкиниг ажылдан турар. Ол ажылга ам 18 чыл ажылдап турар болгаш арга-дуржулгазы-даа байлакшаан. Бойдустуң аак-каргы таваркын турза-даа, ол сөөлгү чылдарда чүс башка онаштыр 90-дан хой хураганны, бир хойдан 1 кг 500 грамм чедир дүктү алып келген.

1977 чылдың язазы Мөгөн-Бүренге дошкун болган: ооп, хаам улуг, шуурганныг. Ынчалза-даа дуржулгалыг малчын И. Чамый хонон менди кыш ажырган.

Бүгүүле малдың эш-оорун-биле бир домей, оз чаның, күзүн малды эки семиртири адырында таарымчалыг байдалдарны тургузар чаңчылдыг.

— Аңаар-бойдустуң аагын көрүп турган, шоор малды одар солуп, ону камнаан, иинг, серинин үеледе таарыштыр каадарар, суттаарар болза эки чүве. Малдың семиртири база-ла кыцкы белеткел болур. Оон ынай чайгы үеде мал чемин четчир кылдыр ыяк белеткээри эң чугула. Одек, кыштаанны бөлүн удур коор херек—деп, Иргит Чамый чугаалап олурар.

Ол бүү херек үүлдерни малчан доктаамал мичаар кылып турар. Оон кыштаа Бора-Сүүр деп черде. Шоор малга кончүг таарымчалыг чер: таймс болган иинг оттуг, ыяк мөөстерлиг. Кодаанда ам 331 баш торүүр хой бар. Олар ам кидыы болдан эгелээн. Бо хүннерге чедир 170 ажыг хой оолдан болган оларның чаш төлү онча-менди өзүн, доругуп турар.

Ол хоочун үүле мурнакчы хойжу эвес, хой-ниити ажылынга база идепкейлиг. Иргит Чамый Кара-Дагның № 9 сөөлүдда округундан Мөгөн-Бүрен кодаа Совет депутадынга ам дорт удаа сонгудуй келген. Дорт удаа!... Малчынны мичаар сонгуп турары сонгуктуларның ацаа хүндүткели болгаш бижиг идегели-дир деп санап болур. Ол, шииап-ла, сонгукчуларның хүндүткелин чаалап ап турар толептиг кижа. Сонгукчуларның чаңыг, негелде, хомудалдарын кодаа Совет болган совхоз дирекциязы-биле дутуржуп чугаалажып турган, ыяш күүседирин, үзе шиитпирлөөрин ораладаар.

Оны бадыткары-биле чамдык чижектерни көргүзейн. Оон сонгукчулары — малчыннар. Ынчангаш мал ажылы-биле холбашкан айтыыглар, чаңгыглар хөй боор... Ортаа-Шегетейде ийи кыштаның кажаалары сентеп, чаартыры эргежок чугула апарган. Депутат ацаа бот-иденгейин көргүзүп, эки шиитпирлиг чаа кажаалаарны туттурган. Малчыннар ацаа өөрүн четтиргенин илереткен.

Чайгы үеде Тоолайты-биле Ортаа-Шегетей хемчигештер дажын, тереңней бөөр. Ынчан оларны ынай-бөөр кежери малмаганга-даа, кижилерге-даа кончүг берге. Ынчангаш ацаа ковүрүүлер кылырын малчыннар депутадын дамчыштыр өгзен. Ону депутат Иргит Чамый база-ла чугаалажып турган, кылыр кылдыр шиитпирлөөрни ораладышкан. Ук айтыыгны ол үзе шиитпирлеткен. Ол ийи хемчигештерде ыяш ковүрүүлер туттунган. Суг тереңнеп берген өйде олар аргыжары ам айыыл чок апаргын. Хүлээнген кол ажылынга болган депутат хүлээлгезиниге ак сеткилдин-биле бердинген хоочун хойжу сонгукчуларының оон өске-даа чагыгларын ыызымак күүседип келген. Чонуң айбычызы хүлээлгезин амдаа төлептиг күүседир дээрзинге сонгукчулар ацаа бүүрец турар. Ынчангаш ону катап-катап сонгуп турар ужуру-дур ол.

Өг-бүлезиниң дузазы-биле депутат хойжу бодунуң-даа, хой-ниитиниг-даа ажылынга четтигип турар.

Н. УСПУН-ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: Мөңгүн-Тайга районда «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң хойжузу И. Чамый.

Фото авторнуу.

ССРЭ биле РСР-ниң аразында керээге

ат салганындан бээр 30 чыл болган

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Совет Эвилели биле Румынияның аразында найырал, кады ажылдажылга бслгаш дузалажылга дугайында керээге ат салган хүнден бээр бөгүн 30 чыл болур. Ол шаг-шаандан бээр түргустунган чанчылдарга үндезилээн, акы-дуңма совет-румын найыралдың харылзааларын күрүне актызы-биле быжыглап, ийи чүрттүн аразынга ёзулуг деҥ эргелиг бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге кызыгаар чок аргаларны ажыткан.

Совет-румын харылзааларының төөгүзүнде ол шылгарадгай болуушкун Румынияны улусчу республика кылдыр чарлааның болгаш ол чуртка социал-экономиктиг үндезин чаартылгалар эгелээн соонда дораан-на болган. Барыын чүктүн империалистиг күрүнелеринге деткиткен иштики реакцияның күштери ындыг чаартылгаларга калчаалыы-биле удурланып турган. Ооң ужурундан 1948 чылда ат салган керээ империалистиг белүктериҥ Румынияның иштики херектеринге кара туразында холгаарлаарынга удур идегелдиг магадылал болбушаан, чүрттүн дайзынларының хоралыг планнарынга өлүмүг согугну берген. Румынияның дайзыннары экономиктиг кызамдаашкынның болгаш сандарадыышкынның дузазы-биле аныяк республиканы боой тударын кордап турган.

Румынияның Компартиязының ТК-зының органы «Скынтейя» солун ол керээ долу деп эргеге болгаш бот-боттарын хүндүлээн чорукка үндезилээн, Румынияның ол улуг күрүнебиле чарганы эң баштайгы чүрттар аразының керээзи болганын бижээн. Ол керээ республиканың социалистиг тургузуушкунунга болгаш даштыкы политиказынга чаа үе-чаданы ажыткан.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-румын керээ ийи чүрттүн аразынга амгы үеге чедир үргүлчүлеп турар бүгү талалыг калбак харылзаалаРының эгези болган. Совет Эвилелинин Румынияга берген бараан чаалилери болгаш оскеда харым чок дузаламчылары дайынга хоозураан румын экономиканы катан тургузарынга идеглиг болган. Дайын соолунун чылдарында Совет Эвилелинин экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызы-биле республикага 100 ажыг үлетпүр бүдүрүлге черлери болгаш оске-даа тулугларды кылганын чугаалаарга-ла билдингир.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында ССРЭ биле Румынияның аразынга 1970 чылда Бухарестиге ат салдынган чаа керээ мурнундагы совет-румын керээниң дүрүм ёзугаар хөгжүлдези болгаш үргүлчүлели ол болган. Ол төөгүлүг документ бистиң чүрттарывыс аразынга сөөлгү 20 чыл иштинде бүгү талалыг кады ажылдажылганы кылырынга улам делгем аргаларны берген болгаш ону улам-на ханыладыл, хөгжүдеринге быжыг үндезинни тургускан.

РКП ТК-ның 1970 чылдың июль айда болган пленумунун шиитпириндe найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында чаа керээни «румын болгаш совет улустарының чаагай чоруу дээш, делегейниң социалистиг системазын быжыглаары дээш ийи социалистиг күрүне аразынга янзы-бүрү адырларга харылзааларны хөгжүдеринге эң улуг ужур-дузалыг документ» кылдыр көргүзүп турар.

Баштайгы совет-румын керээге ат салган үеден бээр 30 чыл эрткен, амгы үеге эрткен орукче хая көрүүп, ийи чүрттүн аразынга хөй талалыг харылзааларның түннелдерин кылыры чугула. Ол харылзааларны хамыктың мурнунда бистиң коммунистиг партияларывыстың аразынга кады ажылдажылгазы-биле, оларның идея талазы-биле чангыс эви-биле тодарадып көөр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң 1976 чылдың ноябрь төвчүзүнде Румыния Социалистиг Республикага найыралчы аянчоруу, а ол ышкаш ол аян-чоруктун үезинде СЭКП биле РКП-ниң аразында, Совет Эвилели биле Румынияның аразында кады ажылдажылганы болгаш акы-дуңма найыралды улам-на хөгжүдер дугайында медеглел бо талазы-биле эң чугула болуушкун болган.

Амгы үеде ол медеглелде айыткан үүлдер херек кырында боттанып-даа турар: ийи партияның аразынга идеология талазы-биле кады ажылдажылга түскай ат салдынган планга үндезилээн боттанын турар, массалыг информация база пропаганда талазы-биле харылзаалар калбарын, парламент делегаттары ол-бо чүрттарга аян-чорук кылып, барып турарлар.

Ийи чүрттүн экономиктиг болгаш садыг харылзаазы улам калбарын турар. Совет Эвилели Румынияның даштыкы садыг талазы-биле саарылгазының барык 18 хуузун хаҥырбышаан, РСР-ниң кол садыг-экономиктиг холбаачызы турулуп хевээр тутпушаан. ССРЭ-ниң техниктиг деткимчези-биле үлетпүрүн 50 хире объектилерин тургузар азы чаартыр. Георге Георгиу-Деж хоорайда изопрен каучугунун заводу, Тырговиштиде тускай каң кылыр комбинат, Калэрашиде металлургия комбинады дээн ышкаш, ындыг улуг бүдүрүлге черлери ооң иштинде бар.

РСР бодунуң талазындан Совет Эвилелинге демир-руда чиг-эдин, даг-дүгүн, целлюлозаны, чести, бойдус газын бүдүрүп үндүрерин көвүдедиринге киржип турар болгаш социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын ёзугаар ЭДЧ-ниң шугуму-биле ийи чүрт кады ажылдажылгазының үр хуусаалыг эчис сорулгалыг программазын боттандырып эгелээн.

Эш Л. И. Брежнев 1976 чылдың ноябрь 22-де Бухарестиге чүве чугаалаан, амгы үеде бистиң ийи чүрттүн шиитпирлеп турары улуг сорулгаларын тайылбырдавышаан, мынча дээн: «Бистер шиитилел хөгжүдезинин дорт оруу-биле кожа чоруп турар бис. Ынчангаш национал күжениишкиннер-биле чергелештир бистиң чедишкиннеривистиң чугула түүлү акы-дуңма ёзу-биле кады хөделишкиннер, чүгле бодунуң эрге-ажыктарын эвес, харын база боттарының социалистиг өөнүктериниң эргеажыктарын барымдаалап көөрүнге ыяап-ла белен чорук долузу-биле билдингир-дир».

Совет, румын болгаш акы-дуңма оске-даа улустарның иштиг дорт оруу— социализмниң болгаш коммунизмниң бедик идеалдары, оларны тургузары дээш демисел, быжыг тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрериҥ сокеадыр дээш, кижи төрелгеттиҥ чырыткылыг келир үези дээш демисел-дир. Совет Эвилелинин болгаш социалистиг Румынияның ажылчы чоннары совет-румын найыралды бүгү хемчег-биле быжыглаарын ханызы-биле күзеп турар. Ол найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктун төөгүзүнде эвээш эвес алдарлыг арынар киир бижиттинген, оларнын эң улуг ужур-дузалыы болгаш чугулазы найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында баштайгы совет-румын керээ бооп турар.

В. КУДЕЛИН,
(СЭТА-ның корр.).
Бухарест.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

«ПОЛИТИКА» — Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧОГ-ААЛДАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

БЕЛГРАД. (СЭТА). СЭКП-ниң дээди удуртукчузунун болгаш совет күрүнениҥ баштыңының ажылдары Совет Эвилелиниҥ иштики хөгжүлдезинге болгаш совет даштыкы политикага объективтиг улуг ужур-дузалыг деп. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Соведииниҥ Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтиҥ чугааларының болгаш чүүлдериниҥ «Ленинчи угланыышкын-биле» дээр алдыгы томун ССРЭ-де парлаш үндүргениннe тураскааткан чүүлүнге «Политика» солун бижээн. Л. И. Брежневтиҥ чугаалары партияның дээди удуртулгазының коллективтиг шиитпириниҥ түүнелги бооп турар ССРЭ-ниҥ иштики болгаш даштыкы политиказының угланыышкынарын кезээде шуут илередип турар деп, ол солун уламчылдан.

«Ленинчи угланыышкын-биле» деп ажылдарының алдыгы тому онза солун, чүге дээрге мында Л. И. Брежневтиҥ соолгу бүдүн чартык чылда илеткелдери болгаш чугаалары, чижээ, ССРЭ-ниҥ чаа Конституциязын белеткээриниҥ үеэинде, 1976 чылда СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунга, Октябрьниҥ социалистиг Улуг революциязының 60 чылын байырлаарынга холбаштыр чугаалары болгаш илеткелдери кирген. Ол чугаалар онза чугула, чүге дээрге Л. И. Брежнев ында совет политиктиг системаның улам ыцай хөгжүлдезиниҥ дугайында элээн каш чаа идеяларны идип үндүрген.

БОО-ЧЕПСЕКТИ ДҮЖҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕТТИҢ СЕССИЯЗЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Боо-чепсек дүжүрер талазы-биле комитеттиҥ эдлчеглиг сессиязы Женевада Нациялар ордузунга эгелээн. Ында 30 күрүнениҥ толээлекчилери киришкен.

Комитет боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш боо-чепсекти дүжүреринниҥ эң чугула айтырыгларын чугаалажып көөр. Амгы сессияга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Соведииниҥ Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтиҥ од чугула айтырыгларны шиитпирлээр арганы берип турар саналдары база илереттинер. Од саналдар ядролуг чепсекти бүдүрерин бүгү күрүнелериҥ хары угда соксадырынга, ядролуг чепсекти шенээрин долузу-биле болгаш бүгү-ниити хорудгаарының дугайында керээ чарарынга база пейтроннуг бомбаны бүдүрериҥдеҥ күрүнелериҥ ойталаарынга хамаарышкан болгай.

Сессия ажыгының турда чүве чугаалаан, ССРЭ-ниҥ төлээлекчизи В. И. Лихачев ядролуг чепсектиҥ мооцеттиҥген курлавырларын оларны долузу-биле чок кылырынга чедир чоорту кызырарының дугайында чогумчалыг базымны кылырын Совет Эвилели сатын ажылдап кылырын, бүдүрерин болгаш ооң курлавырларын мооцээрин хорудгаар база ону уэуткаарының дугайында» керээни, а од мышкаш массалыг уэуткаашкын чепсээниҥ чаа хевирлерин болгаш ындыг чепсектиҥ чаа системазын ажылдан кылырын бүдүрерин хоруур дугайында дугуржулганы ажылдап кылырын дүргедедири эргежок чугула деп айткан. Далай дүүнү демилатарлаастаар талазы-биле, а ол ышкаш чепсекти дүжүреринниҥ бүгү талалыг программазын ажылдан кылыры дээн комитеттиҥ ажылын идепкейжидерин од саналдаан.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИН

РИМ. (СЭТА-ның корр.). АКШ-та Невада дээр курут ховуда кааа-даа торулбас италя куяктыг транспортерлүн шенеҥдезин эрттирин турар. Ону «Ламборгини» фирма белеткеп кылган. Италя парлалганыд дыцпатканы-биле алырга, америк шериг эксперттер шериг-гиниҥ ол чаа техниказын садып алырының аргазын ооренип турар.

Кризиске таварышпайн турар италя индустриязының карт чаңгыс адыры—чепсеглениишкин индустриязы болур. Соолгу оп чылдың дургузунда италя чепсек садыкчыларының орулгалары 4 ажыг катап эскен. 1976 чылда чүрттүн фирмалары даштыкы садып алыкчыларга 600 миллиард лирага чепсекти сатканнар. Од болза эрткен чылдыындан 200 миллиард лирага хой болган. Амгы үеде Италияда 170 ажыг компания даштыкыже чепсекти үндүр садып турар.

Италя чепсекти планетада дайын талазы-биле айыылдыг черлерже, ылангыя Чоокку Чоон чүкче садып турары чүрттүн демократтыг хой-ниитизиниҥ килеңнээшкинин болдурган. Мурнуу Африка Республиканың болгаш Родезияның расисчи ёзу-чурумнарының национал-хоталгалыг шимчээшкиннерге удур «Италияга кылган» деп маркалыг чепсекти ажыглап турарының дугайын парлалгага чаңгыс эвес удаа дыцпатыылаан. «Преторияның ёзу-чуруму шериг судноларынга ажыглаар ракеталарны, артиллерияны болгаш боеларны садып ап турар» деп, «Политика интернационале» журнал дыцпаткан.

КЕМ-БУРУУЛУГ БОДАЛДАР

ДАКАР. (СЭТА). Транскейниҥ болгаш Бопутатсванның Бантустанының «хамаарышпас чоруун» чарлаары—Мурнуу Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргазының бүжэрбак политиктиг кажар-оптут аргазы, чуртка расисчи ылгай көөр чорукту юридика талазы-бпле быжыглаарының оралдажыышкыны болур деп, сенегал «Солей» солун бижээн.

Преторияның планнарын ёзугаар Мурнуу Африка Республиканың бүгү үндезин чүрттакчыларын резервацияларже киирер болгаш олар чүрттүн оске кезектеринге чүрттаар эргезин оскунарлар. Ооң түүнелинде олар бодунун чүртүнга-ла эрге-шолээн чок эмигрантларның байдалынче шилчиирлер. Чүрттаарынга таарышпас девискээрде турар Бантустаны расисчи ёзу-чурумга чиик ортектиг ажылчын күжү бээр чер болу бээр.

Ооп ангыда Бантустаныны тургузарының сорулгазы болза, африканчы чүрттакчы чоннуу аймак-болук аайы-биле ылгай тургузары. бир болуктуң оскезинге удурланыштыр тургузары, Мурнуу Африка Республикада апартеидке удур демиселчилериҥ чаңгыс эвин конкадыры болур.

Африканың болгаш делегейниҥ хөй-ниитизиниҥ, Африканчы чаңгыс эстиҥ организациязының болгаш КНО-нун бурууланган системазын, Преторияның ёзу-чурумунун бодалдарын ол кем-буруулуг планнар бадыткан турар деп, «Солей» онзалап демдеглээн. Африканчы чаңгыс эстиҥ организациязының Бантустаныны болгаш оларның чалча «чазактарын» хүлээп көрбес дээр шиитпирин Сенегал долузу-биле деткип турар.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

АДЕН. (СЭТА-ның корр.). 1967 чылдың мурнуу-йемен революциязының чугула сорулгаларының бирээзи — медицина хандырылгазының тодарган системазын тургузары болур. Амгы үеде республикада ажылдап турар он оң эмчелгелерде болгаш медицина төөтерилде, чүе-чүе медицинтуларда аныяк национал медицина кадрлары-биле кады социалистиг чурттардан келген специалистер демиг ажылдан турөрлар.

Хамаарышпас чорукту чедип алырының мурнунда чүрт карак аарының талазы-биле делегейге бирги черни эзлеп турган болгаш кодээге малярия пейтерээн турган. Аравия чартык өртүлүп, оң мурнуу талазында шаг-шаанда чечектелип турган, од чүрттүн чүс-чүс муң чүрттакчылары чылдын-на туберкулезтан болгаш халдаарыг аарыглардан кырлып турганнар. Нанысылар —Аденге чөрби-ле хире даштыкы эмчилер турган.

Аныяк республиканың чааза хамаарышпас апарганының баштайгы хүнергеден эгелээн-ле ажылчы чоннарының кадыкшылын камгалаар дугайында ажылды бодунун ходунга алган. Хууда эмцелгелерин хоруур болгаш чоннуу халаа хандырар иштиг аныгалдың поликлиникаларын ажыдарын көрген хоолунуу 1973 чылда үндүрген. Чүрттүн удуртукчулары эң ылаңгыя не-чаштарны камгалаар, урулларының - кадыкшылының дугайында онза кичээнгей салып турар.

«Революция болгаш ооң авангардчы удуртулгазы-дaа кадык камгалалының айтырыынче онза кичээнгей салып, республиканың бүгү районнарының чүрттакчыларын аңаа хаара тударын оралдажып турарга—деп, ПУДР-ниҥ Президент Човулелиниҥ даргазы Салем Рубейн Али чүрттүн хамаарышпас чоруунун он чылынга холбаштыр чугаалаан. Демократтыг Йеменниҥ революстут чааза ол чугула сорулганы чедиишкиниг шиитпирлеп-даа турар.

В. ГОРЛОВ.

ЧАҢГЫС ТАЛАЛЫГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

КАИР. (СЭТА). Египет-израиль шериг комитединиҥ ажылы ында катап эгелээн. ЕАР-ның шериг министри Альгамаси болгаш Израильдиҥ камгалал министри Вейцман белеткеп турар чаңгыс талалыг дугуржулганың тус-тус кезектерин чугаалажып көөрүн эгелей берген. Чугаалажыышкыннарының хүн чурумунун кол черин Египеттиҥ девискээриниҥ эжелеттирген черлериндe — Синай чартык ортулукта Израильдиҥ шериг-гиттиҥген чүрттакчылыг суурларының болгаш оске-даа шериг объектилериниҥ салым-чолупун дугайында айтырыг эгелээн.

Соолгу үеде израиль чазак Синайда шериг-гиттиҥген суурларны чок кылырынга канчап-даа чоннээрешпес дээрзин хой катан шыпкызыы-биле медеглээни билдингир болгай. Ынчалзы-биле Вейцман-биле «дугуржуп алырының» дугайында айтыышкынны бодунун шериг министриҥе берген дээрзин президент Садат январь 31-де чарлаан.

Египеттиҥ даштыкы херектер министри Камельдиҥ чугаазы-биле алырга, бо неделяның тоңчүзүнде Садаттың АКШ-тың президентизи Дж. Картер-биле чугаалажыышкыннарының соонда чаңгыс талалыг чугаалажыышкыннарның түүнелдерин боттандырын чорудар.

Вашингтон Израильге албадаашкынны кызыр, Каирниҥ дүжүн берииишкиннерин агартыры-биле бодунун эптеш чок туружундан Израильди ойталаарынче албадаптар боор деп египет удуртулганың өдеген турары мырыңай илдеп. Ынчалза-даа хой чылдарның дуржулгазы мыдыг ынанышкынларга үндезин турбаан болгаш турун-даа ыдаваа дээрзин көргүскен болгай.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Египет-израиль чугаалажыышкыннарының од ёзугаар чоруп турары америк сценарийде Вашингтонче Садаттың ажыг-чоруу кордүнгеи, деп, Хосталганың палестин организациязының Топ човулелиниҥ кежигүнү Маджид Абу Шарара медеглээн. Египет президентиниҥ «ийилиг» хеделишкиннери делегейниҥ хой-ниитизиниҥ оодазын будулдырын ыыдаваа деп, од чугаалаан. Араб ниинның болгаш палестин улустун эрге-ажыктарынга коударлы чедирин, Израиль-биле чаңгыс талалыг дугуржулганы чаруп алырынга Садаттың мурнукузундан-даа белеин мырыңай илдеп. Бодунун политиктиг арын-шүүрүн камгалап алыры-биле ооң шилин алган аргалары Вашингтонның албадаашкынынга долузу-биле чагыртган ооң антиарабчы политиказының алыс утпазын чаазырын ыыдаваа.

Чоокку Чоон чүүте соолгу болуушкуннарга база-ла ындыг үнелээшкинин Ливаниҥ Национал-патриоттуг күштерниҥ удуртулгазының медеглелинде онзалап демдеглээн.

Хамаарышпас чоруунуҥ хүнү

Шри Ланканың мурнунда тургустунган айтырыглар

Чаа, 1978 чыл, Шри Ланка республиканың кезээде ногаан турар, соок дүшпес пайысылалы Коломбога онза илдең болган. Хоорайның эң улуг садыг районнары Фортеге, Петтеге, Марадаңга, далай эрнин дургаар чоруткан хоорайның кол оруу—Галл фейс ґринге орай кежээге чедир холдээвинит болган. Байырлалдың садыы болур «Кристмас сейл» ол черниҥ чүрттакчыларын-даа, даштыкы туристерни-даа хаара туда берген. Магазиннериҥ делгүүр кылыр черлеринде болгаш дерги садыгларында салдыг Соок-Ирейлер, янзы-бүрү өөнүг саазып ойнаарактар, чечектер, кипарислерге дөмейлешкек кылымал «шивижигештер» делгеттиҥген.

Чаа чылдың байырлалы эрткен, тропиктиг чылыг чаашкынды саазын харжыгаштарны чүй шаан алгаш барган болгаш хөлүг байырлалдың соонда хүн бүрүвүн сагын салыышкыннары болгаш дүвүрээннерин эгелээн...

Эрткен чыл Шри Ланкага эң-не берге болгаш сагын човаашкынныг шыңгыы, а чамдыкта харын-даа чидиг байдалдар тургустунуп турган чыл болган. Июльда чүртка парламент соңгуулдалары болган, ооң түүнелинде Кэттышкан национал партияның удуртукчузу Дж. Р. Джаявардене баштаткан чазак эрге-чагыргага келген. Соңгуулдага Шри Ланканың хосталга партиязының аштырганы ооң удуртулгазының иштики политиказының доктаамал эвээнгей, соңгулда мурнунда чонга берген аазаашкынларын утканындан болган деп Компартияның медеглелинде айыткан.

Соңгулданың бичин мурнуу чартында турган Каттышкан чоон үелдиг фронтута Соцпартия болгаш Улусчу демократтыг партия-биле кады кирген Лацканың коммунистери колониализмге болгаш неоколониализмге удур, чүрттүн экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаар дээш демиселди улам ыцай күштелдиреринниҥ программазын идип үндүргеннер. Од программада улус массаларның кол эрге-ажыктарын хандырарынче, национал айтырыгны чоптүг шиитпирлээринче угланган хемчегле база баш удур көрдүнген. Ынчалза-даа элээн каш боттуг фактерларның уржуундан салын алган сорулгаларын Компартия болгаш ооң эвилелчилери соңгулдага чедип ап шыдаваан.

Эрткен чылдың августа болган хан төгүүшүнүг болуушкуннарны ланкачылар утпас. Тамиль дээр улустуң чүрттан турар черниҥ товү Джафна хоорайга од черниҥ чүрттакчыларының тайбың байырлыг чыскаалын полиция боолаан. Кап кижи өлүткен болгаш балыгдаткан. Од чорук бүгү чүрттүн девискээринге тамиль болгаш сингаль общиналарның аразында национал өөзүнне-жишкинни болгаш өлүржүр чорукту болдурган. Ол өлүрүкчүлерни иштики реакцияның күштери деткээн болгаш үй-балай, корум-чурум чок чорукту боттарының сорулгаларыңга олар ажыглаарынче чүткүп турган дээрзин парлага дыцпаткан. Ол үеде кеземче херектериҥ үүлгедин турарлар база идепкейжий берген.

Од холдээшкиннериҥ түүнелинде-элээн каш мың кижи өлгеҥ, чүрттүн экономиктиг амыдыралына улуг когаралды чедирген. Хой сапныг ланкачылар боттарының төрээн черлериҥ каггаш чоруур ужурга таварышканнар. Од-демисел чүрттүн амгы үеде таварышкан соцдал болгаш экономиктиг шыңгызы бергедээшкиннериниҥ илерели болган деп ында демдеглээн.

Албан ёзузу-биле үндүрген сан-түн ёзугаар алырга, амгы үеде Шри Ланкада 1,2 миллион ажыг ажыл чоктар бар, оскээр чугаалаарга, (кыргаларны болгаш уругларны катай алырга) онгу ланкачы бүрүзү-ле доктаамал ажыды чок боон турар-дыр. Чүртта ажыл-чем чедиишпес: ристи, балыкты, чигирни, сүт продуктуларын даштыкыдан хой миллион рупий акша-биле садып ап турар. Чаа чазак амыдыралга херек бараанларны үнезиниҥ болгаш ортектериниҥ өзүлдезин, инфляцияны ара доктаадын шыдаваан. Национал валютаның үнезин чоокта чаа 400 хуу чигеткени акшаның үнезиниҥ кудулаарынга чедирген. Акшаның үнезин кудулатканы болгаш бюджетте илереттинген оске-даа элээн каш хемчеглерни күрүнеин национал ассамблеязы (парламентизи) үүлдүг деп көргөн болгаш ону делегей капиталының акша-сан-хоо организацияларының албадаашкыны-биле хүлээн алган. Од ортаинизациялар Шри Ланкайың чазаанга экономиктиг болгаш сан-хоо дузаламчызын од хемчеглерни боттандырып чоруда-ры-биле хамаарыштыр көргүзер турган. Ооң түүнелинде 3 млрд. рупий хемчээлдиг дефицит бюджетте көрдүнген.

Делегейниҥ акша фондузунун база Чаартыгаацыг болгаш хогжүлденин делегей банкызының негелделериниҥ аразында денационализация политиказын чорударын дугайында, даштыкы капитал салыышкыннарының талазы-биле кыыгаарлаашкынны дүжүреринниҥ дугайында, садыгны «либералчыдар» дугайында, чүрттакчы чоннуч эң ядыы кезектеринге аъш-чем бараанларынга болгаш рационнуг чечепилгеге ортектерни чигедириге күрүнениҥ дузаламчызын дүжүреринниҥ дугайында негелделер бар болган.

Чаа бюджетти од черниҥ девилгелиг политиктиг болгаш хой-ниити ажылдакчылары, парлалгазы улус массаларның даштыкыдан хой миллион рупий акша-биле садып ап турар. Чаа чазак амыдыралга херек бараанларны үнезиниҥ болгаш ортектериниҥ өзүлдезин, инфляцияны ара доктаадын шыдаваан. Национал валютаның үнезин чоокта чаа 400 хуу чигеткени акшаның үнезиниҥ кудулаарынга чедирген. Акшаның үнезин кудулатканы болгаш бюджетте илереттинген оске-даа элээн каш хемчеглерни күрүнен

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

Чехословакияже

Элегес-Аксының хаа материалдарының заводунуң тудуунга эрткен чайын студентилериниң Украинадан «Иван Франко», «Киев», Кызылдан «Саян» болгаш «Филолог» деп тудугжу отрядтары эки ажылдаанар. Ылангыя «Филолог» отряд өнза шылгараан. Филологчулар чүгле тудуг ажылы-биле кызыгаарлаттынмаан. Олар солун программалыг концертни белеткеп, суурнуң ажыл-ишчилеринге болгаш найысылал Кызылга 3—4 удаа көргүскеннер.

«Филолог» отрядта пединститутуң филология факультетинин үшкү курузунуң бирги белүүнүң студентилери кирип турар. Белүкте эки өөредилгелиг хей-ниитилер эвээш эвес. Ындыларга Надежда Базырааа, Тамара Куулар, Клара Куулар, Мария Ооржак дээш өскелерни-даа хамаарыштыры болур.

Филологчулар эки ажылы, өөредилгези базы үлегерлиг чоруу дээш Чехословакияже баар путёвка-биле шаннаткан. Бо дыштанылгада олар ынаар чорупкан.

(Бистиң корр.).

Фразеология дугайында

Тыванын дыл, литература болгаш төөгүнүн эртемшинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, филология эртемнериниң кандидаты Я. Ш. Хертектин «Амгы тыва дылдың фразеологизазы» деп номун Тыванын ном үндүрер чери орус дылда үндүрген. Бо болза амгы тыва дылдың фразеологизазын шинчилээриниң баштайгы ажылы болур. Фразеология — дыл эртеминде чоокку үеде тывылган адыр. Ол дыл талазы-биле эң чугула болгаш нарын эртемнериниң биразинге хамааржыр. Анаа фразеологизм дээр өскен уткалыг турум сөс каттыжышкының шинчилээр.

Ук номда амгы тыва дылдың фразеологизазының семантиктиг классификацизазын база грамматиктиг характеристиказын болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында бижип турар.

«Кызыл чечек»

«Тес-Хем» совхозта бригадир Б. С. Доюнгуртун «Кызыл чечек» деп ийги чындызы чырыкче үнген. Ында авторнуң сөөлгү үеде бижаан чогаалдары кирген. Хойжуларның, сазачыларның болгаш өске-даа кезээнин ишчилериниң ажыл-хереглеринин дугайында автор бижип турар. «Командир», «Өлбезек дугайында тоожу», «Өндүр таадым өөр малы» деп шүлүгледдер номда база кирген.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Чыл эгезинден—үүс

Найысылал Кызылдыстың божудулга бажыңынга чаш уругларның саны хүндеп хүнче немежип-ле турар. Эрткен үбилейлиг чыл өске чылдардан онзаланып, «дужүткүр» болган: 1846 бичин чаштар ынчан төрүттүнген.

Бо чылдың эгезинден бээр төрүттүнген чаштарның саны база үүс ашкан. Божудулга бажыңының демдеглел дептериге 100 дугаар уруг чоокта чаа бижиттинген. Ол чаштың адамези Кызыл хоорайның чурттакчылары Алексей болгаш Инна Дыртый-ооллар болган.

Е. НОРБУ.

* * *

Кызыл хоорүүскомнуң ХБАБ килдизинге кээн, чаш уругларының херечилелин кылдырткан хамаатылар үүктелбес. Ол черниң ажылдакчылары каш хонук бурунгаар чаш уруглар бүрүткээр дептериге «100» деп санны ажыткан. Чаз хамааты кылдыр бүрүткеткен кижи база-ла кызылчылар Хенче-Кара биле Инна Монгуштарының кызы болган.

(Бистиң корр).

Чогаалчы болгаш үе

ЧОГААДЫКЧЫ ПЛАННАР

Чыл төнер. Ынчан күш-ажылчы совет кижи бүрүзүле эртин келген оруунче хая корнур, «чүнү чүнү кылдым, ам моон-даа улам чедишкиниг ажылдаар дизе, чүнү канчалза экил?» деп боданыр, шүгдүнер чаагай чаңчылдыг. Биетиң республиканың чогаалчылары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чогаадыкчы ажылының талазы-биле эрткен чылда база чамдык чедишкиннерни чедип алган, а бо чаа чылда база-ла чогаадыкчы планнарын күүседир дээш эрес-шулдургу ажылдың киришкей. Ынчангаш эрткен чылда кандыг чедишкиннерниг болганының база энгу беш чылдың үшкү шалынчы чылында кандыг-кандыг чогаадыкчы планнарлыг ажылдан турарының дугайын номчукчуларга чугаалап бээрин дилеп, чамдык чогаалчылар-биле «Шынның» корреспондентизи интервью кылган.

С. С. СҮРҮН-ООЛ:— Улуг Октябрьниң 60 чыл өөн байырлаанывыс эрткен 1977 чыл мээн бот-хууда чогаадыкчы ажылымга «дужүткүр» чыл болган. «Кымның оглуз?» деп чаа тоожумну бижип дооскаш, номчукчуларга бараалгаттым. Москвада «Современник» ном үндүрер черге «Озалаан хем» деп тоожум орус дылга парлаттынгаш, бүгү-эвилел номчукчуларынче үзүп, аажай оруун шөйдү. Очулдурукчулар мээн үнүмүг болгаш бодалдарымны тып, чедишкелиг очулдурганнар деп дорт чугаалаар мен.

Ам чүү бижин тур силер деп айтырыг бар. Очерктер, рассказтар, шүлүктерден ангыда, мораль темадыңга хамаарышкан «Кош хырын» деп тоожу бижин турар мен. Дазыл чок, быжырымчалыг кыдбас болза, бөгүнгү номчукчуларның негелдези шыырак болгай. Дооскаш, келир чылын парлалгаже киирер бодап турар мен. Кызымаккай сраддашса, бүде бээр боор деп идегел бар.

К-Э. К. КУДАЖЫ:— Бот-хууда эрги чылды чогаадыкчы ажылымга чамдык чедишкиннерлиг, өөрүшкү-биле үдедим. Револючу этнограф эртемден Феликс Коннун дугайында «Белек-кыс эмчи» деп шиинин бижин дооскаанымны номчукчулар билир. Ону № 38 «Улуг-Хем» альманахта парлаан болгай. Ук шиинин бистиң артистер чоңга бараалгадыр дээш белеткеп эгелээн. Ону белеткээринге киржип тур мен, артистер-биле кады шиитпирлээр чамдык берге айтырыглар тургустунуп кээрдир. Оон-биле катай бо чылын тыва литератураның библиотеказы деп серияга «Чогаалдар чыындызы» үнер, ону база белеткээш, ном үндүрер черде дужаадым.

«Үйгу чок Улуг-Хемниң» үшкү номун бижин тур мен. Келир чылын-даа ол ажылым од боор. Бодал-ла хөй. Оперетта бижиирин бир-ле дугаар шенээр деп бодалым бар. Оон темазын-даа шилип, адын-даа «2+2=...6» деп алаг алган мен. Кыска очерктер, рассказтар, шүлүктерни черле бижиир ужурга таварыгыр-дыр.

Ю. Ш. КЮНЗЕГЕШ:— Кол ажыдымдан ангыда, бодумнуң чогадыкчы ажыл-хөөмнүн талазы-биле эрткен чылда тыва-чечен чогаалдың хүннерни эрттиржип, Өвүрнүң казас-чараш чурумалдыг черлеринге барып, оон малчын чону-биле ужуражып чораанын соонда чаа шүлүктерни бижигледим. Оон ынай тыва литератураның библиотеказы деп серияга «Чогаалдар чыындызы» үнду. Ангы-ангы чылдарда, ангы-ангы байдалдарда бижиттинген чогаалдарны айлап чыр, катап коор, эдин-чазаар-даа—ажыл-ла хөй боор-дур. Ону чымын белеткээринге саза-ла эвээш эвес үени чарыгдадым.

Амгы үеде шүлүктер бижиирден ангыда, очулгалар кылып турар мен. Чижээ, бурунгу грек драматург Еврипидтин «Медея» деп шүлүктээн шиизин, хакас чогаалчы М. Кильчичаковтуң «Кажар дилги дугайында тоолун» очулдурар ажылче кирдим. Очулга ажылының харыысалгалының билир мен. Ынчангаш ыяк эки кылымнаоралдажыр, ацаа эвээш эвес үе-шак негеттипер-дир.

Оон ынай, чаа шүлүктеримнің чыындызын «Кижинин изи» деп ат-биле 1979 чылда үндүреринге белеткеп тур мен. Анаа Өвүрнүң болгаш Тожунуң арес-кежээ ажыл-ишчи кижилериниң дугайында шүлүктер кол өзек боон кирер.

А. Ф. ЕМЕЛЬЯНОВ:— Эрткен чыл мээн чогаадыкчы ажыл-амыдыралымга база-ла уттундурбас боон арткан. Тыва чогаалчы эш-өөрүмнүң шүлүктерин очулдурун, бодум база-ла чаа шүлүктерни бижигледим. Эш-өөрүм мээн чогаалдарымны тыва номчукчуларга таныштырын, шилип алгаш очулдурун турарыгга өөрүп чор мен. Тыва чогаалчы эштеримнің ачызында, оларның деткимче, чагыг-еүмезиге ССРЭ-нин Чогаалчылар эвилелинің кежигүнүге 1977 чылда кирип алганым—амыдыралымга кажан-даа үүтүндүрбас. Ол дээрге чогаалчы өөрүмнүң меңээ идегели-дир, оон-биле кады ол хүндүлүг херек чогаал ажылынга негелдеп, харыысалганы удам күштелдирерин даандырын турарын билир мен. Номчукчуларның сагыш-сеткилин хайыктырып кээр чогаалдарны бижиирин оралдажыр аваар. ССРЭ-нин Чогаалчылар эвилелинің кежигүнүге кирип алганым мени чогаадыкчы ажылче улам хей-аът киирди. Бо чылын Тываның ном үндүрер черинге мээн ийи тоожум болгаш элээн каш очерктерим ном кыдыр парлаттынып үнер. Ону белеткеп, оон ынай Москвада «Современник» ном үндүрер черге үнер шүлүктерим чыындызын ажылдап кылып тур мен. Очулга ажылын, проза чогаалын болгаш шүлүктер бижиирин соксатпайн, моон соңгаар-даа кызымаккай уламчылаары —сорулгам ол.

32 МУН НОМНУГ

Сүт-Хөлдүн Сүт-Аксында эрта библиотеказы эрткен чылын кылган ажылының отчёдун кылган. Библиотека (эргелекчизи Ч. Ооржак) юбилейлиг чылда партия, совет, комсомол, хөй-ниити организациядарынга дамгаш, чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Зона библиотеказынга 6 кедээ, 3 школа, 3 көжер библиотека хамааржыр. Библиотека номчукчуларбиле сырый харылзаалыг. Оон ном фондузу ам 32 мун четкен. Янзы-бүрү мергежилдиг 841 улуг, биче кижилери доктаамал номчукчулар болган.

Культура бажыңында чогаалды С. Сүрүн-ооллун «Кымның оглуз?» деп тоожузунга номчулга конференциязын, солун ажылдакчылары-биле база «Хемчик», «Анай-Хаак» деп чечен чогаал каттыжышкынарының кежигүннери-биле ужуражышкынар кежээлерин болгаш өске-даа тематиктиг кежээлерни, диспуттарны клуб, библиотека чөвүледдери-биле эрттиргилээн. Номнар делгелгезин кылып, тайылбыр ажылын доктаамал чорудун келген.

Амгы үеде библиотека СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин, ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле танылганы калбартып, комсомолдун 60 чыл өөн чедишкиниг уткуур дээш кызымак ажылдап турар.

Б. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

ФИГУРЛУГ ЧҮНГУЛААШКЫН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЕВРОПА ЧЕМПИОНАДЫНЫҢ ТЕХНИКТИГ ТҮННЕЛДЕРИ

Спортчу эжеш чүнгулаашкын. Кыска программа. 1. Ирина Роднина — Александр Зайцев (ССРЭ) — 42,44 санныг; 2. Мануала Магер—Уве Беверсдорф (ГДР) — 39,28; 3. Сабина Бэсс—Гассило Тирбах (ГДР) — 39,24; 4. Мариия Черкасова — Сергей Шахрай (ССРЭ) — 39,24; 5. Ингрид Шпигловa — Алан Шпигл (Чехословакия) — 37,60; 6. Керстин Штольфиг — Файт Кемпе (ГДР) — 37,32; 7. Марина Пестова — Станислав Леонович (ССРЭ) — 37,84.

Эр кижилер. Албан күүседир программа. 1. Владимир Ковалев (ССРЭ) — 42,76; 2. Ян Хоффман (ГДР) — 42,00; 3. Игорь Бобрин (ССРЭ) — 38,60; 4. Марио Либерс (ГДР) — 38,48; 5. Робиг Кланис (Великобритания) — 37,76; 6. Герт-Вальтер Грёбнер (ГФР) — 36,80; 7. Юрий Овчинников (ССРЭ) — 37,16

(СЭТА).

... ОЛАР БАЗА КАТАП ТИИЛЭЭН

СТРАСБУРГ. (СЭТА-ның тускай корр.). Фигурлуг чүнгулаашкын талазы-биле Европаның чемпиону атты Ирина Роднина биле Александр Зайцев база катап чаалап алганнар. Ол болза Родниналың он дугаар болгаш Зайцевтиң европейжи алды дугаар дээди ады болган. Чемпионнарның тиилеп үнген санының түүү 148,54 болган. Ийиги черни аныяк москвачылар Мариия Черкасова биле Сергей Шахрай (141,74 санныг) чаалап алган. Үшкү черни ГДР-ниң спортчулары Мануала Магер биле Уве Беверсдорф (142,08 санныг) эзэлээннер.

СОВЕТ МӨГЕЛЕРНИН ТИИЛЕЛГЕЗИ

БАКУ. (СЭТА). Бакуга февраль 1-де чаңчыл болган найыралдыг маргылдаага хостуг хүреш талазы-биле, ССРЭ-ниң биилидек командазы АКШ-тың шилидек командазын 10:2 санга тиилээн (ийи аңгы деңээлерге ийи-ийи мөге маргышып хүрешкен).

ХАНДАГАЙТЫГА

Чоокта чаа Хандагайты суурга Өвүр районун бирги чери дээш хостуг хүреш маргылдаазы болуп эртикей. Анаа ниитизи-биле 48 моге күүнүн шенешкен.

Деңзи аяы-биле ССРЭ-нин спорт мастерниге кандидат Сергей Адыгжы, Анатолий Монгуш, Орёл Гуаш, Николай Ооржак, Василий Ондар, Алексей Куулар, Кара-Саг Кан-оол олар тус-тус тиилелгени чедип алганнар.

Оон соонда 32 шилидек мөгенин тыва хүрежи болган. Анаа Хандагайтының төлөөзү Монгуш Болат-оол шүүлгеп.

М. МАДОН.

Дорт ээлчеглиг конкурс

шыдыраа

«АЖЫК БАШТЫГ ООЛ»

«Шыдырааны оюн дээрге, эртемге чоок, эртемге деңнээрге —хөлүн эрттир оюнга чоок апаар». Бурунгуларның бо домаанда шыдыраанын мөгге чажыдынын бирээзи шагдан бээр шыгжаттынып келген. Шыдыраанын «хайым болур олумун», «бодалдарың эргижирээнин» чеже катап чугаалашпайн келген дээр! Ынчалза-даа шыдыраа оюну «хөөржүттүүмээн», ол кижи төрелгестеенин культуразынче улам хаалап кирип орар.

«Шын» солунун редакциязы этюдтар болгаш бодалгалар бодаарының талазы-биле номчукчуларның олимпиадазын шыдыраа булуңунга чыл санында чорудун турар.

Солунун бөгүнгү дугаарындан эгелеп чарлаттынган олимпиаданы «Ажык баштыг оол» деп аданы таварылга эвес. Шыдыраа оюнунун чадаг шеригери—ооллар янзы-бүрү бодалар кылдыр канчаар хуула бээрин номчукчуларга бердинген онаалдалар көргүзер.

Конкурс дорт ээлчеге эртер. Оон 2 тиидекчиан бо чылдың сентябрь 15-те Бүгү-россия олимпиадазынга бистиң республиканың адын камгалаар. Бодалгаларны тыварының хуусаазы—солунга парлаттынган соонда—ийи неделя.

Бирги ээлчег

хайым (3 еан).

2 кештен мат (2 еан).

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар. Чамдык черлерге быскан хар чаар. Мурнуу-барының угламышкының хаттың дүргеен секундада 1—6 метр чедер. Агаарның температураазы 18—23, чамдык черлерге 12—17 градус соок болур.

Кымлага хүндүс быскаңнаар. Янзы-бүрү угламышкының хаттың күжү кошкак. Агаарның температураазы дүне 32—34, хүндүс 23—25 градус соор.

«СЕРГЕЛЯХТЫҢ ОТТАРЫ»—БИСТИҢ АЛЧЫЛАРЫВЫС

Якутияның күрүне университединин «Сергеляхтың оттары» деп ыр болган танцы ансамбли Тывада аалдан келген. Оон киржикчилери болук ооллар, кыстар-биле чылыг ужуражылга бурунгу хүн ВЛКСМ Тыва обкомунга болган.

Чурумалдыг Якутияның бисте аалдан келген болук студентилеринге комсомолдун Тыва обкомунуң, республиканың комсомолчуларының болган аныяктарының мурнунда ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретарь Г. С-М. Иргит чүректин хаңызындан байыр чедиргеп. Комсомолдун Тыва область органнацизазының оон шиитпирлеп турар кол сорулгаларының, шалынчы ажыл-хереенин дугайын якут студентилериниң толоолекчилериниге ол сонуургаткан.

— Бистин болуувус якут студентилериниң, комсомолчуларның болган аныяктарының ажыл-хереенин дугайын Тываның ооллар, кыстарынга таныштырар, ол ышкаш силениң республиканың культура амыдыралын, оон аныяктарының ажыл-ишинин дугайын хойну билин алыр дээш келген бис—деп, болуктүн удурткузу. Якутияның күрүне университединин математиканы болгаш дифференциалдыг деңнелгелер кафедразының улуг башкызы В. В. Алексеев чугаалаан.

Якутияның күрүне университеди—Якут республиканың онлагай чоргаараалы. Бедик билиглиг, мергежилдиг кадрларны ында дарганган улуг үүрүн турар. Оон студентилериниң өөредилге-биле хөй-ниити ажылын идеиелиг холбаштырын турарының көскү чижээ—1966 чылда тургустунган «Сергеляхтың оттары» ансамбль болур. Университеттин сес факультединин чедизинин толоолекчилери ам бистин республикада аалдан келген. Олар боттарының баштайгы концертин бурунгу хүн Кызылдың ураа үүүл училищезинге баргаш аныяктарга, студентилерге, сургуулдарга бараалгаткан.

В. МААДЫР.

В. АМЫРНЫҢ «Кышкы арыг» деп фотоэтюду.

Араганың үстүнге чам үнер

Чүс грамм ижипсе-ле

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтун төвү Чаа-Хол суурда пинтилеле ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак өзү-биле чурттап чоруур ийи-чангыс арагачылар ам-даа бар. Оларның чамдыктары эрге-чагырга, хоойлу-дүрүм органнарының, хөй-ниитиниң талазындан алган хемчеглери херекке албас, хемчет алдырган соонда-даа ажылдаваа, арагалаар чаныг уламчылыг чоруур боор-дур. Харын-даа чүс грамм арага ижипсе-ле, улам көөрүттүнүп, чурттакчы чоңга амыр-дыш бербес, турааы-биле ажылаап, чоруп бээр.

Ындыг кижилерни хөй-ниитиниң, эрге-чагырганың талазындан хемчет алыры-биле оларның өөдежок ажыы-чаңын сойгалап илередири черде чугула деп бодаан, бо чагаазы «Араганың үстүнге чам үнер» деп атаан алаалга парлаар боор дээш бижиңим. Бир эвес ажыл кылбас, арагачы кижилерни парлалгага мычаар сойгалап турар болза, оларның чамдыктары боданыр, чазалыр-даа чадавас. Бир-тээ хамаатты кижи ниитилеле ажыктыг ажыл кылбайн, аваа-ла арагалап чоруп турарын солунга бижип каан чүве болганда, камаврылгадыр эрге-чагырга черде-рге, хоойлу-дүрүм камгалаар органнар, хөй-ниити организациялары ол кижиниң доп-дээраан хемчет алыр, хайгаралга алыр, албадал-биле-даа ажылдадыр-ла болгай.

Бистин Чаа-Хол кодээ Совет девискээринде Николай Шыырап дээрэн чурттап турар. Чогум ол боду суурдан ырак, хайым черде турур. Мурнунда херек кылгаш, эдин-чазаар күш-ажыл колонизациядан хосталып келгенде бээр ийи чыл хире чеде берген. Бо ардында оон кылын турар огулуг ажылы чок, кода-суурлар арамында арагалап чоруур. Чүү ажылдап турарын оон айтырарга, «Бир хонук ажылдаавыс, үш хонук дыштанып кижи-лер» дей тырып каар. Ону ажылдадыр хемчеглерни мурнунда база-ла эп-ла турган, мычаа-даа ол кажар арга-биле ажылдан бодаан чоруурундан, ам херек кырында ажылдавайн турар.

Шыырап коллуунда аваазының күсели-биле чурттап турар. Хөөкүй өзин коргудун турган, ажыл-чемни ижип, барчок «хөрөнгизин» кактап алган, арагалап-ла турар. Аваазының берген акшазы төөрге, совхоз ажылчыларының авансызының алы шылдыңнып үнер үезин манап, «ижээй» берген чыдар.

Суурда таныс-көрүнү, дөргүл-төрели акшаданы бээрге-ле. Шыырап «чүс граммнап» эгелээр. Ынчан оон көскүленнидаа, диддиги-даа конгуг аваар. Кудумчута чораан кижилерден акша-көпеек дилээр, «чегдинер». Чамдык кижилер оон бужургаштан, 10—20 көпеекти бере каастары мырыңай адектиг. Диленер алган «көшулунга» соң аскы изээш, туразы улгадын баар: ам ужуражып келген кижилерден дилеммес, а акша бээрин шуугде пеглээр, оон хоржок болза котпактаар, кыжаныр. Ынчан чаңдык кыргаш, кошкак кижилер оон корткаш, акшазын берештер, оон хоржок болза эл күш-биле хунаай-даа бээр. Оон бадыткалы кылдыр Д. Бичеоол дээр кыргаанын 10 рубаны корткуп турган, былаал алганын айтырга-ла четпир.

Николай Шыырапта өске хоорай, суурларже тонар чаа база бар. Шагаан-Арыгга ол хүнүүн чыгыы хостур. Чамдыкта ол хоорайның гастрономунун чанында эртеңден кежээте чедир эзирик турар. Ынчан база-ла эрткен-дүшкен кижилердем акша-көпеек дилээр, чегдинер чаңын көргүзүп, чамдыкта кужун-даа көөрдедип турар. Анаа ынчан, чуруу үреп чоруп турган, бир удаа эзирктер сергедир черге карып, он беш хонуктаан-даа.

Арагачы дуржоктар кала чорбаазы, кандыг кем-херек үүгедип болбазы дээрзинде бир чижээ Н. Шыырап бо-дур. Боду аныяк кижи-дир. Бо чаа солунга үнерге, боду бодаңнар боор. Бар эвес бодаймас болза, чогуур черлер хемчеглер ала бээр деп идегелиг.

Б. АЛЕКСАНДРОВ
болгаш өскелер-даа.

БОДАНЗА ДЭЭРЕ

Чоокта чаа бистин Сут-Аксы суурга хурал боллу. Анаа ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, оорлаар, хулиганшаар аныяктар дугайында шыңгыы-ла чугаалашкан. Ажыл кылбастарны, арагачыларны ат-сывын адап, багай ажыы-чаңнарын сойгалап-даа турду. Ол ооллардың адаларын хуразга тургузун, ажыы-созун дыннап, соолгу доңгуулдага чедер хемчегдаа алган. Оларның арызында ооллары улустуң мал-маганын оорлаар, ажыл кылбас, чоруккан Ондар Кошкар-ооллуң ооллары бар болду.

Ындыг болзажок «Сут-Хол» совхозта байдал амдаа эжиживээн. Ондар Кошкар-ооллуң ооллары чурум үреванган хевээр, амдаа ажылдаваан. Кодээ ажылагайның профтехучилищезинин «Сут-Хол» совхозта филиалын эрткен чылын дооскан Алексей Ондар дээрэн ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, арагалаар, кижилерни үеңдаян сөстер-биле дорамчылаар чаңчыккан Ондар Кошкар-ооллаа бар болду.

Ындыг болзажок «Сут-Хол» совхозта байдал амдаа эжиживээн. Ондар Кошкар-ооллуң ооллары чурум үреванган хевээр, амдаа ажылдаваан. Кодээ ажылагайның профтехучилищезинин «Сут-Хол» совхозта филиалын эрткен чылын дооскан Алексей Ондар дээрэн ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, арагалаар, кижилерни үеңдаян сөстер-биле дорамчылаар чоруун кагбаан.

Суурда «Челээш» дээр магазинде «хүндүсү танныылдар» апарган ооллариң саны кызырылбаан. Олар араганы эзиртир ижип алган, магазин чанында көөрлер. Михаил Ондар, Семен Ондар суглар болза, эрткен-дүшкен кижилердеп көпеек дилээр, бербес болза, ийиче күш-биле аппаргаш, акшазын хунаар, оон деңдээрге эттээр. Ынчан турган тыл алган акшазы-биле арага садчы алгаш, демги акшазын алган кижилерниге «хөлү» кылдыр ижиртип-даа турар.

Ховалыг Балчий-оол ГАЗ-53 маркалыг машинадбиле совхозтуң МТЗ-50 маркалыг тракторун хоме тавартын каап. Оон соонда «Сут-Хол» совхозта ажылдап турар монтажниктериниң ГАЗ-52 маркалыг машиназы аварийга база таварышкан. Бо-ла бүгү чүүлдер чүгле арагалаашкының үржүүндан болуп турар боордур.

Мен бодап көөрүмге, ажыл кылбас хирезинде арагалап чоруур, арагалап алгаш, коруулчурум хажыдып чоруур аныяк кижилер «Араганың үстүнге чүгле чам үнер» деп тыва улустуң хаңы уткалыг үлегер чугаазын боттары база хаңызы-биле бодап көрзе дээре боор. Арага-дарыга сундулуг аныяктарны хурал-суглаага төлдери-биле кады келдирткеш, кыычыктырбас хемчегни ол дораан туда ап турар болзу, елар эттиниң чазалбайн кай баар боор.

О. ООРЖАК.
Чөөн-Хемчик район.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
11.05—«Рязанские ложкари» деп уруглар ансамблинин оюну.
11.30—«Силерге, ада-иелер».
12.00—«Эртенги почта» деп музыкалыг программа.
12.30—«Эки бараанларны хойнуу».
13.00—«Ырак меридианга ужуражылга». Хей сериалыг телефильм. 3-кү серилазы.
14.05—«Кадыкшыл». Эртем таныдырлыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
14.50—«Музыкалыг абонемент». К. Караевтиң чогаадыкчы алыды. Дамчыдылганы ССРЭ-нин улустун эртизи И. И. Петров чорудар.
15.20—«Тоол аалдан келген». «Качыгдалдан коргар болза, аас-кежик корбее». Телефильм. 1-ги серия.
16.55—«Билдингир аддептиг чүүлдер». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
18.00—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов» — ЦСКА. В. И. Ленин атындағы Топ стадионунуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чаңсарда «Спортлото» тиражы болгаш медээлер.
20.15—М. Кодрянунуң, Л. Сметаниковтуң, В. Кусаптың, Л. Сенчиналың, А. Бабаджаниниң, С. Ротарунуң, А. Тренчинин, «Сваталь» вокал-инструменталдыг ансамбльдиң киржилгезиби-биле совет ыры концерти.
20.50—Фигурлуг чүнгулаашкынга Европа чемпионады. Спортчу танцылар. Страсбургтан дамчыдылга.
22.30—«Ye». Информастыг дыңнадыг.
23.00—«Салют, фестиваль!» деп аныяктар программазы.
00.40—01.35—Даштыкы эстраданың аялгалары. Топгенде — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Ол мөңгө хаамаарышпас» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Русалочка» 9.40, 11.20, 15.20, 17.00, «Хүндүлүг кижилер» 13.00, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өскөн негекчизи» (2 сериалыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өдүрген дээш буруудаттырган» 15.00, 16.50, «Айыылдыг терге» 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОН НАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партийжи аныдырал кылдызының 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кодээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, улетпүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдыстерниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 63.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле Өрелеллиин типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00442.